

Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Michal Hořejší

**Futurismus a Fašismus dle F. T. Marinettiho
(1909-1920)**

Futurism and Fascism according to F.T. Marinetti

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Radka Šustrová, Ph.D.

2023

Poděkování.

Rád bych poděkoval Mgr. Lucii Duškové za její celkovou podporu, kterou mi během doby vedení práce poskytla, a za veškeré její rady.

Stejně tak bych rád poděkoval PhDr. Radce Šustrové, Ph.D., která svým vedením dovedla práci do konce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 20. června 2023

Obsah

<u>Úvod</u>	6
<u>1. Palingenetická reforma společnosti</u>	12
<u>1.1 Kritika „starého“</u>	12
<u>1.1.1 Antiklerikalismus</u>	13
<u>1.1.2 Vzdělání</u>	16
<u>1.2 Obdiv k revolučním hnutím</u>	17
<u>1.2.1 Nacionalismus</u>	19
<u>1.2.2 Sociální reformy</u>	22
<u>1.2.3 Reformy hospodářství</u>	25
<u>1.2.4 Politické reformy</u>	27
<u>2. Nástroje palingeneze</u>	31
<u>2.1 Technofilie</u>	31
<u>2.1.1 Kult stroje</u>	32
<u>2.1.2 Automobilismus</u>	32
<u>2.1.3 Letectví</u>	33
<u>2.1.4 Železnice</u>	34
<u>2.2 Jediná hygiena světa</u>	35
<u>2.2.1 Válka – motor pokroku</u>	37
<u>2.2.2 Futuristický Intervencionismus</u>	39
<u>2.2.3 Zmrzačené vítězství</u>	41
<u>2.2.4 Demobilizovaní vojáci</u>	43
<u>2.2.5 Fašistické zavržení války</u>	45
<u>Závěr</u>	46

Úvod

Cílem této práce je přinést obsahové srovnání dvou ideologických směrů pocházejících z Itálie – futurismu (zejména politického) a fašismu. Jedná se tedy o prozkoumání manifestů futurismu a fašismu prvních dvou desetiletí 20. století. Zkoumané dokumenty jsou obrazem doby a společnosti. Autorem, nebo spoluautorem v případě Manifestu fašismu, je Filippo Tommaso Marinetti, avantgardní básník a zakladatel futuristického hnutí, jehož cílem bylo proměnit umění, jenž považoval za zastaralé, tak aby lépe odpovídalo společnosti ovlivněné stále více novými ideologickými směry (socialismus, nacionalismus) a především technologickým pokrokem. Marinetti však poměrně záhy začal projevovat snahu obrodit vedle umění i samotnou italskou společnost podle futuristických zásad zakládajících se na obdivu k modernitě. Práce se omezuje pouze na nejzásadnější dokumenty, přičemž formát práce neumožňuje širší zkoumání dalších futuristických manifestů. Jedná se však o oblast dalšího možného bádání. Klíčovými zkoumanými dokumenty jsou: *Futuristický manifest* z roku 1909, následující *První politický manifest* z téhož roku, *Druhý politický manifest* z roku 1911, *Futuristický politický program* z roku 1913, *Manifest futuristické politické strany* z období První světové války (1915–1918) a *Manifest Fasci di combattimento* (dále Manifest fašismu), zveřejněný v *Il popolo d'Italia* 6. června 1919. Právě tato změna společnosti je společným jmenovatelem futurismu a fašismu. Manifest fašismu lze tak vnímat do určité míry jako kulminaci předchozích futuristických politických manifestů, byť jak ještě uvidíme, doba, ve které Manifest fašismu vznikl se od doby vzniku Futuristického manifestu velmi lišila, a tudíž i společenské změny navrhované fašismem se od těch futuristických odlišují. Manifest fašismu předkládá řešení problémů, které vyvstaly z První světové války – finanční problémy, válečné vysloužilce, přičemž stále zachovává charakter futuristické reformy – antiklerikalismus, reforma volebního systému a vlády, důraz na infrastrukturu, byť oproti manifestům futurismu se jedná o méně radikální verze podřízené problémům nové reality.

Snahu zapsat historii futuristického hnutí můžeme zaznamenat už u samotného Marinettiho, který v některých svých knihách¹ z 20. let 20. století předkládal vedle futuristických manifestů i kontext doby kdy vycházely. Přidávání kontextu bylo obecně příznačné pro řadu Marinettiho děl, byť většinou se jednalo pouze o kontext inspirace. Po druhé světové válce nebyl futurismus dlouho předmětem hlubšího zkoumání. Až v 60. a 70. letech se objevily práce zabývající se touto tematikou. Ve většině případů šlo o díla, která se zabývala

¹ Např. *Guerra, sola igiene del mondo a Futurismo e fascismo*

futurismem coby uměleckým směrem.² V 60. letech se objevuje i první dílo zabývající se politickou osobností F.T. Marinettiho.³ Nicméně až v 90. letech se rozvíjí výzkum politické dimenze celého futuristického hnutí. Předním autorem, který se zabývá touto tematikou je Günther Berghaus. V 90. letech se rozvíjí i zkoumání vztahu fašismu a modernity. Přirozeně tak vystala otázka o vztahu futurismu a fašismu. Podle přístupu k této problematice v současné době lze v této oblasti identifikovat tři směry. Autoři patřící do prvního směru, mezi které se řadí např. Ulrich Schmid,⁴ tvrdí, že váha tohoto propojení se přeceňuje. Ztotožňují futurismus především s jeho uměleckou stránkou a domnívají se, že Marinettimu se nepodařilo spojit své hnutí s fašismem. Podle druhého směru k propojení obou směrů došlo, nicméně jednalo se o propojení dočasné a omezené, rovněž předkládají tezi, že fašistický pragmatismus byl pro idealistické futuristy nepřijatelný. Mezi autory druhého směru patří Anne Bowler.⁵ Třetí, nejmladší, směr tvrdí, že futurismus a zejména Marinetti se postupem času více sblížovaly. Představitelem tohoto směru je Ernst Ialongo,⁶ který vyzdvihuje paralely mezi vývojem futurismu na konci 20. let a ve 30. letech a Marinettiho vlastní angažmá coby vyslance fašistického režimu a jeho účast ve válce v Etiopii.

V našem geografickém kontextu je situace ohledně futurismu značně odlišná. Futurismus neovlivnil české, potažmo československé, prostředí tolik jako tomu bylo jinde. Důkazem toho je už fakt, že pouze jediné Marinettiho dílo vyšlo v českém překladu. V období první republiky mnozí přední umělci a kritici principy futurismu ve svých dílech reflektovali, byť často šlo o reflexi negativní.⁷ První překlady futuristických manifestů vyšly v letech 2018 a 2022. První dílo, ve kterém byl českému publiku futurismus blíže představen je *F.T.M = Futurismus, malý „bedekr“ futuristické avantgardy*, jehož autorkou je historička Kateřina Hloušková z Masarykovy Univerzity. Tato kniha se zabývá především uměleckým futurismem a poskytuje českému čtenáři poprvé překlad futuristických manifestů. Výzkum politického futurismu a jeho vztahu k fašismu až do současné doby prakticky neexistoval. V poměrně nedávné době však historička Zuzana Donátková, FF ZČU Plzeň vydala článek s názvem *Futurismus a fašismus*, kde se zabývá vztahem těchto dvou směrů. Identifikuje jak jejich

² Např. CLOUGH, Rosa Trillo: *Futurism: the story of a modern art movement, a new appraisal*, New York 1961 a MARTIN, Marianne W.: *Futurist art and theory 1909-1915*, Oxford 1968

³³ JOLL, James: *Three intellectuals in politics*, New York 1961

⁴ SCHMID, Ulrich.: *Style versus ideology: Towards a conceptualisation of fascist aesthetics*. In. *Totalitarian Movements and Political Religions*. 6. s. 127-140, 2005

⁵ BOWLER, Anne: *Politics as Art: Italian Futurism and Fascism* in. *Theory and Society* Vol. 20, No. 6. s. 763-794, 12. 1991

⁶ IALONGO, Ernest: *Filippo Tommaso Marinetti: The Artist and His Politics*, Londýn 2015

⁷ HLOUŠKOVÁ, K: *F.T.M = Futurismus, malý „bedekr“ futuristické avantgardy*, Brno (B&P Publishing) 2018, s. 186

společné rysy, tak jejich rozdíly. Donátková rovněž vnímá futurismus nejen jako umělecký směr, ale také jako ideologické hnutí, jehož záměrem bylo ovlivnit celou společnost. V článku rovněž zmiňuje manifesty, které jsou předmětem mé práce. Stejně jako tato práce vnímá vývoj futuristického politického programu a identifikuje *Futuristický politický program* coby první dokument, v kterém Marinetti navrhl vlastní politickou agendu místo pouhé kritiky stávajícího režimu.⁸ Podobou sociálních reforem v Marinettiho manifestech se Donátková do hloubky nezabývá, byť některé z nich zmiňuje. V tomto článku se zaměřuje více obecně na vztah futurismu a fašismu a nikoli podrobně na manifesty samotné.

Většina dřívějších prací se však zaměřuje především na druhou polovinu 20. let a 30. léta, tedy období, kdy byl fašismus již vládnoucí ideologií. Donátková se zabývá i dřívějším obdobím, nicméně značnou část její práce, která se zabývá vztahem futurismu a fašismu po celou dobu jejich existence, tvoří vztah obou směrů v pozdějším období. Tato práce se oproti tomu snaží důsledně analyzovat futuristické manifesty zaměřující se na oblast politiky, neboť právě zde lze nejlépe vysledovat tendence, které mají tyto na první pohled velmi odlišné směry, společné. Futurismus bývá označován jako „první evropská avantgarda,“ kdežto fašismus je hnutí mnohdy chápáné jako symbol konzervativních hodnot. Jejich zakládající dokumenty měly i přes značnou vzdálenost na ideologické škále mnoho společného. Zkoumané manifesty pocházejí z prvních dvou desetiletí 20. století, kdy v Itálii, stejně jako ve zbytku Evropy, docházelo ke změně ideologického klimatu. O vliv spolu soupeřilo hned několik ideologických směrů: liberalismus, katolicismus, nacionalismus, socialismus (a syndikalismus) a anarchismus. Futurismus byl ve srovnání s fašismem starším směrem, jehož vývoj ze hlediska společenské reformy sledují. Vrcholem vývoje futurismu je Manifest futuristické politické strany. Manifest fašismu je posledním článkem zkoumaného vývoje, který se však v mnohém změnil.

Roger Griffin si pokládá ve svém pojetí o vztahu fašismu a modernity následující otázku. „*Co vedlo Filippa Marinettiho, iniciátora jedné z nejradiálnějších forem estetického modernismu, k tomu, že v Mussoliniho podivné odrůdě nacionalismu našel zbraň pro svou futuristickou válku proti úpadku dosavadního světa?*“⁹ Tato otázka vyplývá z výrazně odlišného vnímání obou myšlenkových směrů. Futurismus je mnohdy označován jako první evropská avantgarda, kdežto fašismus byl, a většinou stále je, vnímán jako silně konzervativní. Co tedy tyto směry spojuje? Jak futurismus, tak fašismus si kladou za cíl radikální změnu italské společnosti. Jaké však jsou jejich konkrétní ambice a představy této „nové“ Itálie? Jakými

⁸ DONÁTKOVÁ, Z: Futurismus a fašismus in. *HISTORICA Revue pro historii a příbuzné vědy*, 2021/2

⁹ GRIFFIN, Roger: *Modernismus a fašismus*, překlad Kalivodová, E., Praha (Academia) 2015

nástroji má být tato obnova provedena? Už jen kvůli přítomnosti osobnosti F. T. Marinettiho u založení obou hnutí lze očekávat rozsáhlou podobnost mezi myšlenkami obou hnutí. Počátky futurismu a fašismu od sebe dělí téměř dvě desetiletí, během kterých futurismus doznal zásadních změn, které se projevují ve vydaných manifestech. Nelze proto hovořit o paralelním vývoji futurismu a fašismu nýbrž o návaznosti. Jaké jsou tedy tendence futuristických manifestů z období od vzniku „zakládajícího“ *Futuristického manifestu* (včetně), jejichž kulminaci lze vysledovat v *Manifestu fašismu*? Mým záměrem je představit reformu (společenskou, hospodářskou a politickou) ve zkoumaných manifestech a její vývoj, ve kterém se odráží nejen specifika italského prostředí, ale i měnící se ideologické klima doby.

Futuristický manifest z roku 1909 zveřejněný 2. února v prestižním pařížském periodiku *Le Figaro* znamenal počátek nového radikálně modernistického hnutí, které se zaměřilo na radikální přeměnu především umění, jež podle jeho představitelů nebylo schopné držet krok s pokrokem v oblasti techniky a tím pádem i společnosti. Fakt, že Futuristický manifest vznikl na rozdíl od ostatních ve Francii lze přisoudit několika okolnostem. Z čistě praktického hlediska byl F. T. Marinetti, díky tomu že zde studoval a publikoval své první umělecké pokusy, velmi dobře obeznámen se zdejšími kulturními prostředím, což mu do jisté míry usnadnilo publikaci manifestu. Paříž byla rovněž důležitým kulturním a uměleckým centrem tehdejšího světa, což z ní dělalo jakousi laboratoř pro italské intelektuály, kteří zde získávali zkušenosti ohledně fungování tehdejší moderní politiky a civilizace. Dílo publikované právě zde mělo mnohem větší šanci, že se rozšíří do zbytku tehdejšího světa, Itálie nevyjímaje. Výrazným znakem Futuristického manifestu je jeho umělecká hodnota, Marinetti zde užil mnohem květnatějšího jazyka a složitějších formulací než u následujících manifestů, což pravděpodobně značí, že tento manifest nebyl určen širším vrstvám obyvatelstva ale pouze umělcům a intelektuálům. Nápadným rysem je rovněž dlouhá předmluva, ve které Marinetti květnatě líčil událost ze svého života, která jej inspirovala k sepsání manifestu.

Již v témže roce, kdy je vydán zakládající manifest futuristického hnutí, je zveřejněn *První politický manifest*, prostřednictvím kterého futurismus poprvé projevil snahu ovlivnit politické klima v Itálii. Nejednalo se však o ojedinělý jev, nýbrž o začátek vývoje politického futurismu. Tento manifest byl zveřejněn ve formě letáků a plakátů,¹⁰ a tudíž je ve srovnání se „zakládajícím“ manifestem mnohem kratší a z jazykového hlediska mnohem jednodušší. První

¹⁰ Manifesty futuristického hnutí velmi často vycházely nejprve ve formě letáků vydávaných milánským ústředím futuristického hnutí (*Direzione di Movimento Futurista*) –MARINETTI, Filippo Tommaso a další: *Futuristické manifesty*, ed. Obstová, Z a Pelán, J, Praha (Academia) 2022

politický manifest se explicitně obracel k voličům futuristům, tedy ke všem, kdo vyznávali hodnoty futurismu, kterým přidal přívlastek mladí. To je v kontextu futurismu velice časté, neboť mládí je přirozeným nositelem hodnot futurismu, který se orientuje na budoucnost. V tomto manifestu je dobře viditelný palingenetický charakter futurismu, neboť se zcela jasně bouřil proti všemu starému a těm, kteří s tím byli spojeni. Staré hodnoty jsou zde, stejně jako v následujících manifestech, především spojeny s církví. Ostatně právě ve volbách roku 1909 zaznamenává první významný volební úspěch politický katolicismus, a to strana *Unione Elettorale Cattolica Italiana* (UECI).¹¹ Nebyli však ani zdaleka nejsilnější stranou. Tou nadále zůstala tradiční levice Giovanniho Giolittiho, osobnosti nejvíce ztotožňované s „Italií“ – klidným způsobem života umožněný reformami Giolittiho umírněných socialistů, které v Itálii zajistily přiměřený životní standard.¹² Proti tomuto způsobu života brojili jak Marinettiho futuristé, tak další politické proudy jako například nacionalisté.

Druhý politický manifest (1911) vyšel opět v podobě letáků a z hlediska formy jej lze rozdělit do dvou částí. První část se velice podobá *Prvnímu politickému manifestu* (1909), a vysvětluje okolnosti za kterých vznikl. Marinetti hovořil o futuristické demonstraci na podporu války v Libyi. Tato část rovněž připomíná „zakládající“ *Futuristický manifest*, který měl stejně jako tento předmluvu popisující okolnosti jeho vzniku. Druhá část tohoto krátkého manifestu je tvořena třemi body neboli zásadami, které byly dalším krokem futurismu ke skutečnému politickému programu.

Futuristický politický program (1913) je z hlediska formy velice jednoduchý, což je opět znakem toho že byl zveřejněn ve formě plakátů. Sestává se bezpočtu neočíslovaných bodů, které jsou převážně velmi krátké – až na jednu výjimku se skládají pouze z několika vět či dokonce pouhých výrazů. Touto jednoduchostí připomíná politický program pozdější Manifest fašismu, zatímco je rovněž „předzvěstí“ následujícího *Manifestu futuristické politické strany*, a naopak je v určitém kontrastu s politickými manifesty a především se „zakládajícím“ manifestem. Značně odlišný charakter lze od tohoto dokumentu očekávat, protože se jedná o jediný analyzovaný dokument, který není manifestem.

Futurismus však v tomto období postrádal politickou reprezentaci, prostřednictvím níž by mohl své ambice realizovat. První světová válka však tuto situaci změnila. Marinetti v ní viděl příležitost pro založení politické strany. Během Velké války (1915) proto vznikl Manifest

¹¹ Získala pouhých 16 křesel v Poslanecké sněmovně

¹² BERGHAUS, Günther: *Futurism and politics: between anarchist rebellion and fascist reaction, 1909-1944*, Oxford (Berghahn Books) 1996, s. 4

futuristické politické strany, jež se po jejím ukončení skutečně zformovala. Tento manifest je na první pohled z hlediska rozsahu nejbližší Futuristickému manifestu z roku 1909 nicméně obsahově se už kvůli své podstatě velmi odlišuje. První verze, zveřejněná 9. prosince 1917 v úvodníku periodika *L'italia Futurista*, a se skládá z 11 bodů, ve kterých Marinetti předložil požadavky nově vzniklé strany, kterými se snaží získat voliče poválečného období. Tento manifest rovněž v posledním bodě obsahuje důležitou formulaci, že Futuristická politická strana je samostatným hnutím, odlišným od uměleckého futurismu, který se měl nadále nezávisle rozvíjet.

Politický futurismus však není jediným subjektem, který toužil využít poválečné situace pro získání moci. V roce 1919 je vydán i *Manifest fašismu*, nového hnutí,¹³ jehož vlastností je již od počátku synkretismus, tedy schopnost přijímat myšlenky různých ostatních proudů, mezi které náležel v tomto případě i futurismus. Marinetti sám byl tedy pouze spoluautorem Manifestu a vliv futuristických ideálů byl proto do určité míry redukován, byť, jak budu dále demonstrovat, přejímal rodící se fašismus mnohé Marinettiho reformní návrhy. Samotný Manifest fašismu tvoří 17 jednoduchých bodů – jedná se vždy maximálně o jednotlivé věty – rozdělených do čtyř oblastí, jejichž problémy chtěl fašismus vyřešit: politické problémy, sociální problémy, armádní problém a finanční problém. Tato jednoduchost odlišuje Manifest fašismu od předchozích Marinettiho manifestů, které sice měly méně číslovaných bodů, ale byly mnohem obsáhlejší a obzvláště v případě Futuristického manifestu (1909) či Prvního politického manifestu z téhož roku i mnohem více umělecké. Fašistický manifest byl zakládajícím dokumentem hnutí *Fasci di Combattimento*, které vzniklo 23. března 1919 na Milánském náměstí Piazza San Sepolcro. Vedle následovníků Benita Mussoliniho, který vystupoval jako vůdčí osobnost tohoto hnutí, a Marinettiho futuristů zde byli přítomní i Arditi, organizace bývalých členů elitních bojových jednotek Italské armády, jejichž předseda Ferruccio Vecchi předsedal zakládajícímu shromáždění. Všechny jmenované skupiny zde přísahaly věrnost *Fasci di Combattimento*. Tato pluralita se projevuje v textu fašistického programu, který obsahuje jak body prakticky totožné s futuristickými manifesty, tak i body reflektující další směry, které se v poválečné Itálii spojily ve fašistickém hnutí.

¹³ U neo-syndikalistů se poprvé v novodobých dějinách objevuje slovo fascio (svazek) a to u skupin, které měly prostřednictvím nátlaku prosazovat jejich ideologii: Fasci di azione rivoluzionaria – GRIFFIN, Roger: *The Nature of Fascism*, New York (Routledge) 1993

1. Palingenetická reforma společnosti

Zakládající *Futuristický manifest* (1909) je dokonalým ztělesněním toho co Roger Griffin označuje jako palingenetický mýtus, tj. mýtus obnovy či obrodu po fázi úpadku nebo krize.¹⁴ Futuristická palingeneze se však v tomto manifestu soustředila na oblast umění, Marinetti napsal „Literatura až dodnes velebila jen strnulost, nábožné vytržení a ospalost. My se klaníme k agresivnímu pohybu, saltům mortale, fackám a ranám.“, čímž odsoudil veškeré tradiční umění, ať se jednalo o antické sochy a stavby, obrazy s církevními motivy, rýmované básně, a to vše nezávisle na uměleckém směru, coby úpadkové, nezbytnou součást palingenetického mýtu. Další součástí konceptu palingeneze je tzv. *aufbruch*, který znamená rozlomení, vymanění a také nový začátek. Griffin tento výraz užívá pro modernistickou snahu o průlom do nového světa,¹⁵ který je viditelný i v Zakládajícím *Futuristickém manifestu*, kde Marinetti píše o nutnosti prolomit mystické brány Nemožného a dobu sepsání manifestu označuje jako *nejzazší bod století*¹⁶. Marinetti sice popsal politické smýšlení hodné obdivu futuristů (viz Kapitola 1.2), ale v tomto manifestu neprojevil snahu o formování futurismu coby politické entity.

Zakládající *Futuristický manifest* se však věnoval palingenezi umělecké, a popisoval futuristickou poezii, byť i zde nalézáme hodnoty, které podle Marinettiho tvořily esenci nové Itálie: odvaha, smělost a vzpoura.¹⁷ V „zakládajícím“ *Futuristickém manifestu* (1909) se Marinetti zajímal o společnost pouze jako o zdroj inspirace (radikální smýšlení, moderní vynálezy) a o její přímou změnu neprojevil bezprostřední zájem. Jaké tedy byly hodnoty, které Marinetti považoval za moderní, a tedy zahrnoval do vlastní vize futuristické společnosti prezentované v dalších manifestech? Které naopak prezentoval jako „staré“ a tudíž pro futuristickou společnost nepotřebné a jak měl v úmyslu je odstranit? Jak na tyto hodnoty navazuje pozdější Manifest fašismu, kterému Griffin palingenetický charakter ve svém díle přisuzuje?

1.1 Kritika „starého“

Jak je tomu u každého palingenetického hnutí, tak i futuristický program předložil koncept doby úpadku, od kterého se musí moderní společnost osvobodit. Marinetti vše takové typicky

¹⁴ GRIFFIN, R: *The Nature of Fascism*, 1993, s. 32-33

¹⁵ GRIFFIN, R: *Modernismus a fašismus*, 2015, s. 30-31

¹⁶ Tamtéž, s. 71

¹⁷ MARINETTI, F. T.: *Futuristický manifest* (1909) bod č. 2, in. HLOUŠKOVÁ, K: *F.T.M = Futurismus, malý „bedekr“ futuristické avantgardy*, Brno (B&P Publishing) 2018, s. 70

označoval jako „staré“, rozsah tohoto pojmu a jeho variabilita jsou poměrně široké a jeho vliv lze do určité míry vysledovat téměř v každém reformním návrhu futuristických manifestů (viz kapitola 1.2.2). Jak jsem již ukázal, „zakládající“ *Futuristický manifest* (1909) odsuzuje vše spojené s minulostí (ať už se jedná o antiku, středověk či 19. století), byť v jeho případě se jedná o uměleckou a spirituální dimenzi. Z hlediska futuristické reformy společnosti lze identifikovat dvě „stará“ odvětví, na která se futuristicko-fašistický politický program zaměřuje – církev a vzdělání. Pejorativní označení „starý“ a další významem podobná slova Marinetti ve svém díle užíval pro vše co odsuzoval, ať už se jednalo o církev, vzdělávací systém, vládu, umění či akademické instituce. Zkrátka vše spojené s minulostí, ať už měly tyto instituce kořeny v období antiky či ve sjednocení Itálie.

1.1.1 Antiklerikalismus

Marinetti už „zakládající“ *Futuristický manifest* (1909) prohlásil za „antiklerikalistický“¹⁸, byť církev samotná jako instituce v něm explicitně zmíněna nebyla. Některé body lze přesto chápat jako útok proti církvi. Podle Marinettiho byla poezie útokem proti neznámým silám, kterým se měly klanět před člověkem,¹⁹ napadl tím metafyzickou stránku náboženství a odsoudil ji jako něco co by měl člověk, a především umělec, napadat a podrobit si, místo toho, aby se pokorně klaněl. Marinetti rovněž vybízí k boji proti moralizování,²⁰ což není explicitně útok proti církvi, ale katolická církev byla v této době obráncem tradičních hodnot, protože na počátku století papež Pius X. zrušil nařízení, které zakazovalo křesťanům účast na volbách, a naopak je vybízel, aby se sjednotili proti podvrtným živlům a bránili zavedené pořádky.²¹ Jeho předchůdce, Pius IX., se navíc stavěl proti mnohým pokrokovým subjektům své doby, včetně dělnického hnutí, a uvrhl je do klatby prostřednictvím tzv. Syllabu tj. Seznamu hlavních omylů současnosti.²²

Radikálně antiklerikalistický charakter futurismus se projevil v *Prvním politickém manifestu* (1909): „(..) žalujeme zemi za nesmazatelnou hanbu možného vítězství klerikálů. My futuristé žádáme od všech mladých mozků Itálie, aby do posledního dechu bojovaly proti těm, kteří se paktují se starými a s kněžími.“²³ Tento manifest zřetelně a nekompromisně odsoudil katolickou církev coby neslučitelnou s moderním státem, obzvláště pak v kontextu

¹⁸ MARINETTI, F. T.: *Guerra, sola igiene del mondo*, Milan (Direzione del movimento futurista) 1915

¹⁹ MARINETTI, F. T. *Futuristický manifest* (1909), bod č.7, in. Hloušková (2018), s. 70

²⁰ Tamtéž, bod č. 10, s. 71

²¹ PROCACCI, Giuliano: *Dějiny Itálie*, překlad: Janderová D., Klípa B. a Vinšová K., Praha (Lidové noviny) 2010, s. 307

²² GRIGULEVIČ, Iosif Romualdovič: *Papežství 20. století*, překlad Vančura J., Svoboda, Praha 1981, s. 28

²³ MARINETTI, F. T.: *První politický manifest* (1909) in. HLOUŠKOVÁ, K.: *F.T.M = Futurismus, malý „bedekr“ futuristické avantgardy*, Brno (B&P Publishing) 2018, s. 200

spolupráce s vládou. Katolická církev se již v roce 1904 zřekla politiky neúčasti na volbách a vytvořila Lidový svaz, organizaci jejímž úkolem bylo účastnit se voleb a podporovat kandidáty nakloněné církevnímu smýšlení.²⁴ Marinetti se zde v duchu futurismu obracel na mladé, a požadoval, aby se postavili proti církvi a všemu s ní spojenému. Církev měla v Itálii, a to jak na průmyslem dominovaném severu, tak agrárním jihu, značný vliv. Pro Marinettiho byl důležitý zejména sever země, protože právě zde se nacházela průmyslová a kulturní centra jako např. Milán, navzdory tomu zde však byla silná tradice rolníků spojených s klérem.²⁵ Jednalo se tedy o přirozený terč futuristického snažení o obrodu společnosti, církev byla jak ukázkovým symbolem „starého“ tak důležitou součástí italské kultury, jejíž odstranění by uvolnilo místo novému kultu, který Marinetti v následujících manifestech nabízí.

Futuristický politický program (1913) pokračuje v této rétorice a v jednom bodě explicitně předkládá antiklerikalismus²⁶ jako integrální součást futuristické reformy, nicméně dále nevysvětluje jeho charakter a co se mělo s církvi stát. Vrchol futuristického antiklerikalismu pak představuje *Manifest futuristické politické strany* (1915-1918) kde Marinetti popsal svou vizi boje proti vlivu církve a její úplnou likvidaci.²⁷ Futuristický antiklerikalismus byl podle něj základem jeho politického programu. Charakter tohoto antiklerikalismu měl být nekompromisní a akční, měl vést k odstranění církve a veškerých jejích symbolů z italské společnosti. Církev a vše s ní spojené Marinetti označil jako středověk, čímž dal najevo, že není slučitelná s futuristickou společností. Očista Itálie od církve byla prezentována jako ikonoklastické tažení proti veškerým institucím a symbolům spojeným s církvi, kterému by bez pochyby padly za oběť veškeré památky spojené s křesťanstvím, jak kostely a další stavby, tak i umělecká díla s křesťanskými náměty. Marinetti si však uvědomoval sílu náboženství, coby součásti italského národního vědomí, a tudíž navrhl vlastní koncepci náboženství v souladu s futuristickým principem obdivu k moderním vynálezům a nacionalismu - „Itálii zítřka.“ V určité opozici k tomuto radikálnímu tažení proti církvi je autorův částečný nezájem o osud církve mimo Itálii. Marinetti byl ochoten povolit církvi uchytit se v jiném státě, kde podle něj „odumře.“ Autor byl naprosto přesvědčen o tom, že církev byla odsouzena k zániku, jež by navíc byl uspíšen jejím vypuzením z Říma. Marinetti rovněž vnímal

²⁴ GRIGULEVIČ, I. R.: *Papežství 20. století*, 1981, s. 99

²⁵ Zejména v Lombardii a Benátsku – PROCACCI, G: *Dějiny Itálie*, s. 306

²⁶ MARINETTI, F.T.: *Futuristický politický program* (1913) in. HLOUŠKOVÁ, K.: *F.T.M = Futurismus, malý „bedekr“ futuristické avantgardy*, Brno (B&P Publishing) 2018, s. 201

²⁷ MARINETTI, F. T.: *Manifest futuristické politické strany* (1915-1918) bod č. 9, in. HLOUŠKOVÁ, K.: *F.T.M = Futurismus, malý „bedekr“ futuristické avantgardy*, Brno (B&P Publishing) 2018, s. 205

důležitou roli církve pro existující italskou vládu.²⁸ Podstatný je rovněž fakt, že Manifest futuristické politické strany byl sepsán v období první světové války, ale Futuristická politická strana se zformovala až po ní, což se projevilo v prohlášení, že někteří futuristé se nemusí dožít očisty Itálie od církve.

Manifest fašismus (1919) uvádí problematiku církve v oddílu, který se věnuje finančním problémům. Jeho tvůrci požadovali: „zabrání všeho majetku náboženským spolkům a zrušení všech biskupství, která tvoří obrovský závazek národu a právům chudých.“²⁹ Fašismus se tedy stejně jako futurismus stavěl do opozice proti církvi, byť jeho antiklerikalismus se týkal spíše hospodářské sféry. Požadoval zabavení veškerého církevního majetku, který prezentoval jako zbytečnou (ekonomickou) zátěž pro obyvatelstvo. Katolické církvi náležel i po obsazení papežského státu (20.9. 1870 byl dobyt Řím) značný majetek, církev stále měla mění v hodnotě 1 miliardy lir. Navíc jí mj. náležela řada podniků zabývajících se prodejem mouky a soli, ze kterých plynuly papeži další zisky.³⁰ Od 80. let 19. století navíc katolická církev začala prostřednictvím svých důvěrníků investovat do finančnictví. Za papeže Lva XIII. tak vznikla Banco di Roma a síť spořitelen po celé Itálii.³¹ Zabavení majetku znamenalo oslabení církve, ale neodstranilo by ji z italského kulturního vědomí, jak zamýšlel Marinetti.

Fašistický antiklerikalismus se rovněž vymezil vůči církevním institucím, mezi něž patřily i katolické odbory, které vznikaly na severu Itálie od 70. let 19. století a provozovaly i rolnické spořitelny.³² Zabavení majetku těchto odborů by velmi omezilo jejich činnost a uvolnilo místo pro nacionalistické neo-syndikalisty Alceste DeAmbrise, kteří by díky tomu získali větší vliv. Oproti futuristickému antiklerikalismu, jehož cílem bylo úplné odstranění církve z italské společnosti fašismus neprojevuje žádné ikonoklastické záměry. Tento rozdíl mezi futuristickým radikalismem a fašistickým pragmatismem postoje k církvi byl jednou z třech ploch mezi oběma ideologiemi, a i jednou z příčin pozdějšího rozpadu jejich spojenectví. Na sjezdu Fasci di Combattimento v květnu 1920 byl nedostatečný antiklerikalismus jedním z bodů Marinettiho projevu, kde kritizoval fašistické hnutí.³³

²⁸ Roku 1913 údajně došlo k dohodě mezi premiérem Giolittim a vůdcem *Azione Cattolica* (katolické akce), přední Italské katolické organizace Vincenzem O. Gentolinim. Ta zajišťovala, že hlasy katolíků získají kandidáti Giolittoho strany vyznávající katolické hodnoty –SARTI, Roland: *Italy: A Reference Guide from the Renaissance to the Present*, Online kniha (Facts on File) 2009, s. 308

²⁹ MARINETTI, F.T., DEAMBRIS, A.: Il manifesto dei fasci di combattimento in. *Il Popolo d'Italia*, 6.6. 1919

³⁰ GRIGULEVIČ, I. R.: *Papežství 20. století*, 1981, s. 33

³¹ Tamtéž, s. 59

³² PROCACCI, s. 306 a GRIGULEVIČ, s. 61-62

³³ BERGHAUS, G: *Futurism and politics: between anarchist rebellion and fascist reaction 1909-1944*, 1996, s. 134

1.1.2 Vzdělání

Futurismus přikládal vzdělání velice důležitou pozici v moderní italské společnosti. Jeho vize ohledně této zásadní instituce se nicméně značně odlišovala od tehdejšího modelu. Už v „zakládajícím“ *Futuristickém manifestu* (1909) se projevila Marinettiho averze vůči historickým institucím spojeným se klasickým humanitně zaměřeným vzděláním a uměním.³⁴ Rovněž je zde viditelný palingenetický charakter futurismu, protože všechny tyto instituce jsou vnímány jako symboly „starého“ a tudíž mají být odstraněny. Marinetti zde však nespecifikoval, jestli mají tyto instituce být něčím nahrazeny, a tudíž není od věci se domnívat, že v této fázi se futurismus inspiroval anarchisty a úplným zrušením těchto institucí chtěl dosáhnout absolutní umělecké svobody.

Reformě vzdělání se pak širě věnuje *Futuristický politický program* (1913), kde Marinetti opakuje rétoriku zaměřenou proti institucím klasického vzdělání (akademiím a konzervatořím) a naopak požaduje větší množství škol zaměřených na obchod, průmysl a zemědělství. Humanitní vzdělání Marinetti odsoudil, přestože sám jím disponoval,³⁵ a naopak vyzdvihl technické vzdělání a výchovu vedoucí k tělesné zdatnosti, tedy hodnotách, které budou ve futuristické vizi moderní Itálie dominované průmyslem a veškerými technickými inovacemi, mnohem potřebnější než humanitní vzdělání, jehož obory jsou často spojené s historií. Zvláštní důraz, který Marinetti klade na tělesnou výchovu se týkal i prostředí mimo vzdělávací instituce, protože Marinetti požadoval i vznik tělovýchovné organizace. Lze usuzovat, že by se pravděpodobně jednalo o rozšířenou obdobu českého Sokola či jiných zahraničních tělovýchovných organizací. Není vyloučeno, že důraz na fyzickou zdatnost Marinetti prosazoval kvůli přípravám na válku, o jejímž blízkém začátku byl přesvědčen, a která by znamenala počátek přeměny Itálie na moderní stát. Tento program představoval z hlediska futuristického pohledu na vzdělání další fázi vývoje, protože oproti předchozím manifestům zde Marinetti prezentoval vedle toho, co má být odstraněno i návrh změn ve vzdělávacím systému, které by podle něj Itálii společně s dalšími reformami přeměnily na futuristický stát s větším důrazem na moderní hospodářství, zejména průmysl a obchod.

Manifest futuristické politické strany (1915-1918) opakoval koncepty prezentované v dřívějších dokumentech, přičemž některé i umocňoval. Pokračoval v útoku proti stávajícím

³⁴ MARINETTI, F. T.: *Futuristický manifest* (1909) bod č. 10, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 71

³⁵ Marinetti studoval na Jezuitském lyceu a pak získal baccalauréat na Sorbonně. – *Diplome de Bachelier de l'Enseignement Classique*. Poté studoval na přání svého otce právo, nejprve na univerzitě v Pávii, pak v Janově, kde získal 14. 6. 1899 titul – BERGHAUS, G.: *Futurism and politics*, 1996

institucím klasického vzdělání a vyzdvihoval podstatnou roli technického vzdělání, které však Marinetti v tomto manifestu nesituoval jen do škol, nýbrž i do samotných továren. Důvodů pro tuto změnu bylo hned několik, předně by zavedení reformy bylo rychlejší a efektivnější. Vzdělání by se dostalo nejen k budoucím pracovníkům, ale i zavedeným zaměstnancům továren, což by znamenalo rychlejší zavedení reformy, a tudíž rychlejší cestu k tomu, co autor označil jako „Itálii zítřka“. Marinetti v tomto manifestu předkládá i požadavek širší reformy vzdělávacího systému. Píše o „boji proti analfabetismu,“³⁶ jehož naplnění chtěl dosáhnout zavedením povinné školní docházky do světských škol, pod hrozbou trestu, čímž se odlišil od dřívějšího volání po likvidaci akademií. Marinetti nepovažoval za důležité humanitní vzdělání a bádání, ale vnímal jako důležité základní vzdělání. V tomto bodě Marinetti uvedl i požadavek silniční sítě, jehož umístění se může jevit jako neologické, ale v těchto souvislostech je uveden pravděpodobně z logistických důvodů, tedy coby způsob dopravy dětí do škol. Znovu se objevuje i požadavek na povinnou tělesnou výchovu, se kterou dává Marinetti do souvislosti i potřebu výchovy k „italskosti“, což poukazuje na rostoucí vliv nacionalismu. Všemi těmito reformami ve školství se Marinetti snaží zajistit, aby mladá generace byla ideálně připravena na život ve futuristické společnosti, která bude ovládána průmyslem, technikou a vitalitou.

Manifest fašismu (1919) se problematikou vzdělání vůbec nezabývá, důvod pro toto je poměrně prostý. Jeho záběr byl odlišný od ostatních zkoumaných dokumentů. Jeho autoři se zabývali zcela odlišnými problémy, které byly pro dobu jeho sepsání více zásadní.

1.2 Obdiv k revolučním hnutím

Marinetti se rád pohyboval jak v salonech a luxusních hotelích, tak na dělnických předměstích Paříže a Milána, kde pobýval a tvořil. Lákali jej zejména anarchistické kluby, ale seznamoval se i s přesvědčenými marxisty, jakými byli např. Anna Michajlovna Kuliscioff a Filippo Turcati.³⁷ Během studia se také seznámil s prací mnoha filozofů, kteří inspirovali jeho vlastní představy ohledně změny společnosti, mezi nimi byli vedle Bergsona a Nietzscheho, přední levicoví teoretici, jako Marx, Engels, Sorel a Bakunin.³⁸

³⁶MARINETTI, F.T.: Manifest futuristické politické strany (1915–1918) bod č. 3, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 203

³⁷ Anna Michajlovna Kuliscioff byla ruská exulantka a dlouhodobá spolupracovnice Turatiho – ELEY, Geoff: *Forging democracy the history of the Left in Europe, 1850-2000*, New York (Oxford University Press) 2002, s. 114

³⁸BERGHAUS, G.: *Futurism and politics: between anarchist rebellion and fascist reaction, 1909-1944*, 1996, s. 25-26

V prostředí levicových hnutí cítil silnou tvůrčí energii, kterou vnímal jako velmi dynamickou a radikální, jak ostatně naznačil v „zakládajícím“ *Futuristickém manifestu* (1909) kde píše: „chceme velebit gesto anarchistů.“³⁹ V Itálii měl anarchismus značný vliv, a to díky tomu, že se zde během první internacionály nepodařilo uchytit marxistům, ale anarchisté (včetně Bakunina) zde dokázali své myšlenky prosadit.⁴⁰ Cílem anarchismu je především odstranění jakékoli formy vlády. Marinettimu imponoval zejména jejich činnost na základě „přímé akce“⁴¹ tedy přímý a rychlý způsob konání. V tomto manifestu odkazoval na činy anarchistů, tedy na několik útoků z roku 1878: pokus o atentát na italského krále Umberta I. a několik bombových útoků proti monarchistům.⁴² Vliv anarchismu se projevil i v Marinettiho přístupu k institucím, ať už se jednalo o církev, vzdělání nebo manželství (viz dále). Futurismus však nepřijal anarchistický pohled na vládu a projevuje nejen snahu jí ovlivnit, ale v pozdějších manifestech předložil i vlastní návrh na její změnu.

Marinettiho futurismus, už v „zakládajícím“ *Futuristickém manifestu* (1909) naznačuje prostřednictvím obratu masy vzrušené prací svůj přístup ke společenské vrstvě průmyslového dělnictva. Dělnické hnutí má v Itálii dlouhou historii. V Itálii vznikla socialistická strana (PSI) v roce 1892 a jednalo se tedy o poslední stranu, která vznikla v období mezi 1. a 2. internacionálou.⁴³ První socialistické samosprávy byly zakládány roku 1903 místními vládami.⁴⁴ Zejména důležitý pro futuristicko-fašistický program je pak syndikalismus, ten má v Itálii hlubší kořeny než „marxistický“ socialismus. Už v 70. letech 19. století zde vznikaly tzv. *camere del lavoro*: úřady práce, odbory, vzdělávací centra atd. v jednom.⁴⁵ Syndikalismus sám přišel později a jeho cílem bylo udělat z odborů základní orgány produkce a distribuce pro funkční samostatné skupiny výrobců.⁴⁶ Marinettiho futurismus si stejně jako socialismus kladl za cíl radikální přeměnu poměrů v italské společnosti. Jejich styčným bodem byl zájem na lepším postavením dělnictva, který Marinetti přejal od samotných socialistů a tuto vrstvu zařadil jako nezbytnou součást futuristické vize společnosti, které bude dominovat průmysl a technologie. Návrhy a požadavky futuristické společenské reformy tento význačný zájem o dělnictvo reflektují.

³⁹ MARINETTI, F. T.: Futuristický manifest (1909) bod č. 9, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 71

⁴⁰ ELEY, G.: *Forging democracy* (2002), s. 39

⁴¹ WOODCOCK, G.: *Anarchism: A History of Libertarian Ideas and Movements*, New York (The World Publishing Company) 1962, s. 32

⁴² Tamtéž, s. 342

⁴³ ELEY, G.: *Forging democracy* (2002), s. 64

⁴⁴ Tamtéž, s. 59

⁴⁵ Tamtéž, s. 64

⁴⁶ Tamtéž, s. 98

1.2.1 Sociální reformy

Marinettiho futurismus měl v italském prostředí možnost navázat na značnou tradici sociálně reformních hnutí. Konkrétnější podobu dostala vize futuristické společenské reformy až v pozdějších textech, byť, jak jsem demonstroval v předchozí kapitole, lze i v „zakládajícím“ manifestu nalézt explicitní vyjádření o tom, co byly podle Marinettiho hodnoty moderní společnosti: průmysl a s ním související dělnictvo, svobodomyšlnost namířená proti tradičním hodnotám, a až anarchistický zápal.

Prvním dokumentem, kde Marinetti prezentoval konkrétní podobu své společenské reformy je *Futuristický politický program* (1913), byť už v *Prvním futuristickém politickém manifestu* (1911) trval autor na zachování všech svobod s výjimkou zbabělosti, což se doslovně opakuje v programu o dva roky později. Některé další body demonstrují, že Marinetti se sice v mnohém inspiroval socialistickými myšlenkami, ale někdy se od nich, zejména marxistických, odkláněl. Marinetti trval na zachování „tržního ekonomického systému,“⁴⁷ a ve jednom z následujících bodů uvádí i požadavek „antisocialismu,“⁴⁸ přičemž je otázkou, proti komu konkrétně byl tento bod zaměřen. Nicméně vzhledem k tomu že futurismus se nijak netajil svým obdivem k radikálnímu socialismu a v mnohém se jím inspiroval tak je pravděpodobné že tato formulace se staví proti tradiční levici Giovanniho Giolittiho, která byla společně s dalšími umírněnými stranami u moci po téměř celé zkoumané období.⁴⁹ Marinetti zde následně volal po tom, aby dělníkům byla poskytnuta ekonomické zabezpečení a vzdělání v duchu patriotismu.⁵⁰ Národnostnímu aspektu se věnuji v následujícím úseku (1.2.2), zde je však důležité zmínit ekonomickou ochranu dělnictva. Marinetti opakovaně poukazyval na důležitost této společenské vrstvy pro moderní futuristickou společnost, a tudíž by jí měla být poskytnuta určitá ochrana. Je však otázkou, jaká konkrétní opatření měl Marinetti ve Futuristickém politickém programu (1913) na mysli, protože kromě adjektiva ekonomická zde další specifikace nejsou. Futuristický politický program však tvoří pouze předstupeň dalšího rozsáhlejšího politického dokumentu, *Manifestu futuristické politické strany*, kde autor již tato opatření konkretizoval.

Manifest futuristické politické strany (1915-1918) poskytuje nejrozsáhlejší vizi sociální reformy. Futuristická reforma společnosti zasáhla hned několik sfér. Nejprve je tu již výše

⁴⁷MARINETTI, F. T.: Futuristický politický program (1913) in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 202

⁴⁸Tamtéž

⁴⁹Giolitti byl s několika krátkými přestávkami, premiérem v letech - 1901-1914 - BARAŇSKI, Z. G., WEST, R. J.: *The Cambridge Companion to Modern Italian Culture*, Cambridge 2001, s. 44

⁵⁰MARINETTI, F. T.: Futuristický politický program (1913) in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 202

zmíněné dělnictvo: prohloubil a konkretizoval se požadavek na lepší životní podmínky této vrstvy: osmihodinová pracovní doba,⁵¹ transformace sociální péče a sociálního zabezpečení, stejné předpisy v individuálních i kolektivních pracovních smlouvách.⁵² Dělníkům rovněž mělo být umožněno beztrestně se shromažďovat a stávkovat. Navrhované reformy značí Marinettiho pochopení pro potřeby této podstatné společenské vrstvy, které čerpal nejen ze svého kontaktu s předními italskými socialisty, především pak syndikalisty, ke kterým měl podle Berghause shovívavý ale kritický přístup⁵³, ale pravděpodobně rovněž od samotných dělníků. Marinetti hovořil o rovnosti i v otázce platů „zrovnoprávnění mužských a ženských platů s ohledem na vykonanou práci.“⁵⁴ Marinettiho snahy o sociální reformu do určité míry navazovaly na italské socialisty, zejména Turatiho, který se již v roce 1901 snažil prosadit společenské reformy (sociální pojištění, ochranu proti práci žen a dětí a veřejné práci). Tyto snahy však navzdory přítomnosti socialistů ve vládě a stávkám neuspěly.⁵⁵ Dělnictvo navíc během první světové války nabylo v Itálii značného počtu. Například populace Turína, sídla Marinettim obdivovaného automobilového průmyslu (viz. Kapitola 2.1.2), vzrostla od vstupu země do války o čtvrtinu, přičemž počet pracujících vzrostl o polovinu (ze 79 000 na 185 000).⁵⁶ Šlo tak o velice významný elektorát pro jakoukoli stranu snažící se o radikální přeměnu italské společnosti, zvláště pak pro politický futurismus, pro nějž byl průmysl naprosto zásadní, a podpora dělnictva by pro něj proto byla nezbytně nutná.

Sociálním problémům byla věnována velká část také v *Manifestu fašismu* (1919), konkrétně celý druhý oddíl. Mnohé z uvedených požadavků se shodovaly s politickým futurismem vtěleným do *Manifestu futuristické politické strany*. Opakoval se požadavek na zavedení osmihodinové pracovní doby a úpravu sociálního pojištění a přidal se požadavek na účast dělnických zástupců v průmyslových radách. Všechny tyto body v podstatě vyjádřily stejnou snahu o zlepšení životních podmínek dělníků coby klíčové společenské vrstvy pro jakoukoli moderní společnost. V *Manifestu fašismu* se autoři zabývají i otázkou, kterou předcházející futuristické manifesty téměř neřešily, a to duchodem, který Marinetti krátce

⁵¹ 8 hod pracovní doba byla v Itálii oficiálně přijata královským dekretem č. 692 z 15. března 1923 - *Regio Decreto legge 15 Marzo 1923, N. 692 – Limitazioni all'orario di lavoro per gli operai ed impegniate delle aziende industriali o commerciali di qualunque natura*. Dostupné online z <https://www.confetra.com/it/prontuari/1923-1.pdf>

⁵² MARINETTI, F.T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 8, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 204

⁵³ BERGHAUS, G.: *Futurism and politics*, 1996, s. 33

⁵⁴ MARINETTI, F.T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 8, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 204-205

⁵⁵ ELEY, *Forging democracy*, 2002, s. 88-89

⁵⁶ Tamtéž, s. 132

zmínil pouze v *Manifestu futuristické politické strany* (1915-1918) návrhem dělnické penze.⁵⁷ Nezáměr politického futurismu o tuto problematiku pramení z toho, že jeho zájem byl především na vitální, produktivní, a především mladé části společnosti. Marinetti dokonce ve svém díle psal, že futuristický „znásobený člověk“ (*Uomo moltiplicato*) neměl nikdy zestárnout.⁵⁸ V *Manifestu fašismu* (1919) byl podán obsáhlý návrh reformy důchodů: posunutí maximální věk odchodu do důchodu z 65 na 55 let, a zrušení minimálního věku pro odchod do důchodu. Je otázkou, zda tento požadavek, který se na první pohled odlišoval od futuristického pojetí byl ze strany Marinettiho začleněn pouze z ryze pragmatických důvodů, nebo zda se jedná o vliv neo-syndikalisty DeAmbrise či některé z dalších částí fašistického hnutí. Vliv nacionalistického neo-syndikalismu se viditelně objevil v druhém oddílu *Manifestu fašismu* (1919), který volal po vyjádření téže důvěry v odbory (které se prokázaly technicky a morálně toho hodny) jaká je vyjadřována výkonným ředitelům či úředním osobám.⁵⁹ Odbory tak měly být vnímány stejně jako autority, a to nejen v továrnách, ale i na administrativní úrovni. Vedle vlivu neo-syndikalistů na rodící se fašismus reflektoval tento požadavek i situaci odborů v roce 1919. Ty v tomto roce dosáhly mnohem většího rozsahu než kdykoli předtím, počty odborářů se počítaly na miliony.⁶⁰ Požadavek na uznání odborů je tak z tohoto hlediska zcela logickým krokem, proti kterému Marinetti nemohl nic namítat.

V *Manifestu futuristické politické strany* (1915-1918) se však nachází i následující požadavek: „Zrušení autority manželství, snadný rozvod. Postupnou devalvací manželství a případný postupný vznik volné lásky a státních dětí.“⁶¹ Tyto požadavky jsou ve srovnání se zbytkem Manifestu radikální a futurismus zde projevuje svou téměř anarchistickou svobodomyšlnost a touhu osvobodit se od tradičních hodnot. Instituce manželství byla silně spjata s katolickou církví, která měla v Itálii značný vliv a ke které zaujímal futurismus nepřátelský postoj coby k symbolu „starého“ (viz kapitola 1.1.1.). Nicméně tento požadavek by bylo, obzvláště v konzervativně smýšlející Itálii, téměř nemožné prosadit. V tomto bodě manifestu byla rovněž představena instituce tzv. „státních dětí.“ Marinetti nespecifikuje charakter této instituce, a tak je možné pouze spekulovat o jejím charakteru. Domnívám se, že by se jednalo o jakési propojení dětského domova a školy, která by vychovávala děti od

⁵⁷ MARINETTI, F.T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 8, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 204

⁵⁸ MARINETTI, F.T.: Z násobený člověk a říše stroje, Milán 1910 in. *Filippo Tommaso Marinetti a další: Futuristické manifesty*, ed. Obstová, Z. a Pelán J., 2022, s. 363

⁵⁹ MARINETTI, F.T., DEAMBRIS, A.: Il manifesto dei fasci di combattimento in *Il Popolo d'Italia*, 6.6. 1919

⁶⁰ PROCACCI, G.: *Dějiny Itálie*, 1997, s. 330

⁶¹ MARINETTI, F. T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 5, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 204

narození jako řádné, silné a technicky a vlastenecky vzdělané občany nové, velké a futuristické Itálie.

1.2.2 Nacionalismus

Pozitivní přístup k vlastenectví lze rozpoznat již v „zakládajícím“ *Futuristickém manifestu* (1909), kde Marinetti prezentoval patriotismus jako jedna z hodnot, které jsou podle futuristů hodny opěvování.⁶² Marinetti však tento patriotismus nepřisuzoval žádnému konkrétnímu národu, což naznačuje že umělecký futurismus se klonil k patriotismu coby obecnějšímu pojmu. Částečně to rovněž může být z toho důvodu, že italští nacionalisté nebyli v roce 1909 sjednoceni. Nacionalismus je tedy vedle socialismu druhým směrem, jehož hodnoty a rétoriku Marinetti přejímá.

Nacionalistická rétorika se poprvé výrazně projevila v *Prvním politickém manifestu* (1909), kde se Marinetti prohlašuje že součástí politického programu futuristů je i národní rozpínavost⁶³, a poprvé obrací k „mladým mozkům Itálie,“⁶⁴ což značí, oproti *Futuristickému manifestu*, orientaci pouze na italské obyvatelstvo. Důraz na národ, který se objevil v tomto manifestu je obzvláště podstatný, protože italští nacionalisté se sjednocují až v roce 1910, tedy až rok po vydání tohoto manifestu. Italští nacionalisté vystupují s programem v mnohých bodech podobným futuristickým myšlenkám: korporativní stát, imperialismus a válku.⁶⁵ Marinetti navázal se sjednocujícími se nacionalisty kontakt a jejich zakládající shromáždění dokonce osobně navštívil.⁶⁶ Tento kontakt s nacionalisty se v jeho následujících manifestech silně projevuje, přičemž nacionalistická rétorika postupně získává ve futuristickém diskurzu stále větší význam.

V *Druhém politickém manifestu* (1911) vydaném v souvislosti s válkou v Libyi se nacionalistická rétorika projevila více než v dřívějších manifestech. Hned na začátku předmluvy Marinetti předložil patriotismus coby jednu z hodnot, která je pro futuristy klíčová.⁶⁷ V samotném dokumentu je vlastenectví vyzdvižováno jako pevná součást futuristické vize společnosti. Marinetti vyzdvihl národnost dokonce nad svobodu, což navíc podtrhuje grafickým znázorněním slova Itálie,⁶⁸ což ukazuje ochotu přinést pro vlast značnou

⁶² MARINETTI, F. T.: Futuristický manifest (1909) bod č. 9, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 71

⁶³ MARINETTI, F. T.: První politický manifest (1909) in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 200

⁶⁴ Tamtéž

⁶⁵ BERGHAUS, G.: *Futurism and politics*, 1996, s. 5

⁶⁶ Tamtéž, s. 59

⁶⁷ MARINETTI, F. T.: Druhý politický manifest (1911) in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 201

⁶⁸ Tamtéž

obět'. Na konci Marinetti vznesl požadavek k vládě, která má vyhlásit zrod panitalismu⁶⁹, tedy svrchovanost Itálie. Válka v Libyi byla ostatně momentem, kdy se nacionalistické síly v Itálii aktivizovaly, protože imperialismus byl jedním z jejich hlavních hesel. Nacionalistický teoretik Enrico Corradini, který útočil proti italské vládě, vyzdvihoval válku jako něco, z čeho vzejde nová Itálie hodná odkazu antického Říma.⁷⁰ Nacionalisté sdíleli s futuristy pojetí války coby nástroje palingnenze, ale odlišovali se v přístup k odkazu Římské říše, který neměl podle futuristů být vzorem, nýbrž něčím, co mělo být překonáno.⁷¹

Futuristický politický program (1913) obsahuje hned 6 bodů operujících s nacionalistickou rétorikou. Hned v prvním bodě je řečeno, že Itálie je absolutní suverén. Tedy stát, který je svým pánem, který nepotřebuje zapojování zahraničních mocností. Další bod se doslova opakuje z Druhého politického manifestu (1911) a to včetně grafické stránky, zdůrazňující slovo Itálie. Futuristický politický program však myšlenku o nadřazení vlastenectví dále prohloubil, protože v hned v následujícím bodě Marinetti požadoval: „Všechny svobody s výjimkou být zbabělý, pacifista a protiitalský.“⁷² Vlastenectví bylo zde vysloveně vyžadováno od každého. Další bod Futuristického politického programu, kde se projevuje vliv nacionalismu je následující: „Ekonomickou ochranu a vlasteneckou výchovu proletariátu.“⁷³ Zde dochází k propojení dělnictva a nacionalismu. Tento bod logicky souvisí s dříve zmíněnou nadřazeností vlastenectví, ne-vlastenecké dělnictvo by zkrátka nebylo v nové Itálii podle futuristických představ vítáno. Prostřednictvím spojení socialistického důrazu na proletariát a požadavku vlastenectví Marinetti zcela popřel pojetí dělnictva bez vlasti, a odmítl tak možnost dělnického internacionalismu.

Futuristický politický program se také držel nacionalistického požadavku na koloniální expanzi. Tento požadavek reflektoval zvýšené sebevědomí nacionalistických proudů, jež pramenilo u italského vítězství ve válce v Libyi roku 1912. Poslední nacionalisticky orientovaný bod Futuristického politického programu tvoří pouze tři hesla: „iredentismus – panitalismus – italský primát.“⁷⁴ Iredentismus, tedy přičlenění území jiného státu (v tomto případě Rakouska-Uherska) obývaného italským obyvatelstvem, byl dlouhodobě velice důležitým pojmem již od sjednocení Itálie a bude jím i po první světové válce. Pojem

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ GOMBÁR, Eduard: *Dějiny Libye*, Praha (Lidové noviny) 2015, s. 81

⁷¹ MARINETTI, F. T.: Druhý politický manifest (1911) in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 201

⁷² MARINETTI, F. T.: Futuristický politický program (1913) in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 203

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ MARINETTI, F. T.: Futuristický politický program (1913) in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 202

panitalismus se objevil už v Druhém politickém manifestu (1911) a italský primát lze vnímat jako jeho synonymum, které zvyšuje sílu tohoto pojmu a nacionalistické rétoriky ve futurismu obecně.

Manifest futuristické politické strany (1915-1918) opakuje některé body dřívějšího *Futuristického politického programu* (1913), neboť se prakticky jedná o jeho další rozvinutí. Proto se zde znovu objevuje požadavek „suverénní Itálie“⁷⁵ a „vlastenecká výchova proletariátu.“⁷⁶ Marinetti se rovněž obracel proti cizincům, konkrétně zahraničnímu vlivu na italské hospodářství, a požadoval, aby v průmyslu byl italský stát suverénní a vliv „nejistého“ zahraničního průmyslu potlačen.⁷⁷ Nejdůležitější informace z hlediska nacionalismu v kontextu se však, jak se domnívám, nachází v bodě č. 9, který se zabývá otázkou náboženství. Marinetti zde píše: „Jediným náboženstvím je Itálie zítřka.“⁷⁸ Tuto formulaci vnímám jako důkaz příklonu futurismu (nebo alespoň jeho politické větve) k italskému patriotismu, myšlence, která byla už v „zakládajícím“ *Futuristickém manifestu* (1909) prezentována jako hodna opětvání ovšem zatím nikoli jako přesvědčení samotných futuristů. To se však v dalších analyzovaných manifestech postupně mění a nacionalismus, vlastenectví, kolonialismus a iredentismus začínají ve futurismu nabývat větší důležitosti. Růst nacionalistických tendencí ve zkoumaných manifestech lze vysvětlit jejich rostoucím vlivem na italskou společnost. Úspěchy nacionalistické rétoriky během italských koloniálních výbojů jí dodávaly sílu, která nakonec kulminovala vstupem Itálie do první světové války. Před první světovou válkou a během ní tak byl nacionalismus integrální součástí futuristického vnímání.

Manifest fašismu (1919) projevuje nacionalistickou rétoriku hned v předmluvě: „Italové! Zde je program skutečného italského hnutí“⁷⁹, fašismus tak pokračuje v orientaci na italský národ, kterou projevují i futuristické manifesty, na rozdíl od nich však *Manifest fašismu* integruje nacionální tematiku do své vize reformy ještě více než futurismus. V prvním oddílu mají všechny instituce přídomek národní ať se jedná o instituce vládního charakteru, nebo instituci milice.⁸⁰ Na mezinárodní expanzi fašismus úplně nerezignuje, nicméně vzhledem k traumatu z Velké války ji omezuje pouze na oblast kultury. V Manifestu fašismu nenalezneme radikálně nacionalistické pojmy jako iredentismus, panitalismus, či rétoriku vymezující se vůči

⁷⁵ MARINETTI, F. T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 2, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 203

⁷⁶ Tamtéž

⁷⁷ Tamtéž, bod č. 12, s. 206

⁷⁸ Tamtéž, s. 205

⁷⁹ MARINETTI, F.T., DEAMBRIS, A.: Il manifesto dei fasci di combattimento in. *Il Popolo d'Italia*, 6.6. 1919

⁸⁰ Tamtéž

cizincům, které se objevují v politických manifestech futurismu. Důvod pro jejich absenci může být fakt, že územní požadavky Itálie byly do jisté míry uspokojeny územními zisky. Itálie na úkor svého rivala získat území obývané Italy: Jižní Tyrolsko, Tridentsko, ale i další území, na která by už podle národnostního principu neměla nárok: Istrie a Dalmácie. Radikálně nacionalistická rétorika tak (prozatím) ztratila svůj apel. Fašismus se navíc věnoval problémům, které byly po Velké válce více viditelné. Fašismus však lze i přesto vnímat jako pokračovatele futuristické nacionalistické rétoriky, která zde nabyla méně radikální formy, ale prostoupila jeho reformní návrhy více než tomu je u futuristických.

1.2.3 Reformy hospodářství

Manifest futuristické politické strany (1915-1918) se zabýval ekonomickými reformami, které by podle Marinettiho zlepšily stav italského hospodářství. Většina obdivovaného průmyslu se totiž soustředila pouze v malé oblasti na SZ země vymezené městy Milán, Janov a Turín. Zbytek země zůstal především agrární a značně neefektivní. Příčin tohoto ekonomického rozdílu mezi průmyslovým severem a agrárním jihem země je hned několik.

Na jihu předně většina hospodářství stále náležela velkostatkářům. Značné část půdy navíc stále náležela katolické církvi. Vatikán i přes rozpad papežského státu vlastnil latifundie v Loretu, Assisi a Padově, přičemž mnohé další patřily jeho důvěrníkům.⁸¹ Marinetti proto požadoval pozemkovou reformu (*socializaci půdy*), která by přisoudila většinu půdy státu. Nejedná se však o přímé státní vlastnictví, nýbrž o vlastnictví prostřednictvím „dobročinných nadací a veřejných organizací.“ Více o charakteru těchto organizací však Marinetti neuvedl, s jistotou lze pouze říct, že vzhledem k silnému futuristickému antiklerikalismu by se nejednalo o organizace katolické. Autor rovněž požadoval, aby veškerá půda, která není obdělávána byla vlastníků odňata,⁸² což by vedlo ke kvantitativnímu růstu obdělávané plochy, a tedy zvýšení ekonomického potenciálu země.

Dalším problémem, který zabraňoval ekonomickému růstu byla geografická povaha italského jihu, který byl neprostupný a nacházelo se zde velmi málo vodních toků a přírodních zdrojů.⁸³ Marinetti proto požadoval plné využití veškerých přírodních (*vodstva a nalezišť*) i lidských zdrojů, (jejichž úniku se mělo pomocí zastavení emigrace zabránit), přičemž je měly využít místní veřejné společnosti, tedy hospodářské subjekty, jež mají zkušenosti a jsou s nimi

⁸¹ GRIGULEVIČ, I. R.: *Papežství 20. století*, 1981, s 32–33

⁸² MARINETTI, F.T.: *Manifest futuristické politické strany (1915–1918) bod č. 7*, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 203

⁸³ ALAMPI, Matteo Jr: *Underdevelopment in Southern Italy: Traditional Setbacks and Modern Solutions*, Rochester 2007, Master's Thesis, St. John Fisher College, International Studies, Advisor: John, Roche, s. 17–18

dobře obeznámeny. Marinetti navíc navrhuje vybudování silniční sítě (viz kapitola 2.1.2) což by společně s navrhovaným vybudováním sítě kanálů vyřešilo další problém italského jihu, kterým jsou značné vzdálenosti mezi jednotlivými trhy,⁸⁴ tedy mezi městy a vesnicemi. Marinetti dále požadoval zúrodnění bažinatých území⁸⁵ což mělo zajistit více hospodářsky využitelné půdy.

Navrhovaná hospodářská reforma se měla týkat i italských měst. Specificky mířil na města „žijící výhradně ze své minulosti.“ Ta měla podle Marinettiho projít procesem industrializace.⁸⁶ Tento návrh v sobě spojoval typicky futuristické pohrdání vším spojeným s minulostí a obdiv k moderním městům a zejména k průmyslu. V *Manifestu futurismu* píše obdivně o „mnohohlasých proudech revolucí moderních měst“ a „továrnách zahalených do mraků pokroucených vláken jejich kouře.“⁸⁷ Marinetti však v *Manifestu futuristické politické strany* dále nespécifikoval, jakým způsobem mělo k této hospodářské transformaci historických italských měst (Řím, Benátky) dojít, a proto lze pouze spekulovat o tom, zda by se i v tomto ohledu projevil téměř ikonoklastický postoj Marinettiho rétoriky k všemu co spojoval s minulostí.

Ekonomickým problémům se Marinetti společně s DeAmbrisem věnoval i v *Manifestu fašismu* (1909). Návrhy zde uvedené se soustředily na oblast financí, čímž se lišil od předchozích manifestů. V *Manifestu fašismu* autoři požadovali výraznou progresivní daň na hlavu, kterou prezentovali jako způsob spravedlivého zdanění celé populace.⁸⁸ Fašistický návrh reformy daní je téměř shodný s návrhem reformy daňového systému v *Manifestu futuristické politické strany* (1915-1918) s jedinou výjimkou, požadavkem kontroly.⁸⁹ Vedle reformy daňového systému se Manifest fašismu v oddílu věnovaném finančním problémům zabíral otázkou církevního majetku (viz kapitola 1.1.1) a armádním zakázkami (viz kapitola 2.2.5). Cílem těchto návrhu bylo získání financí pro obnovu italského hospodářství po první světové válce a splácení dluhu spojeneckým zemím. Itálie i po válce byla chudou zemí, která byla nyní navíc zadlužena válečnými půjčkami od svých spojenců, jako každá evropská mocnost zapojená do války. Italské hospodářství tedy krachovalo. Marinetti a DeAmbris proto navrhovali opatření, kterými bylo podle nich možné dosáhnout zlepšení tohoto stavu.

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ MARINETTI, F.T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 13, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 206

⁸⁶ Tamtéž, bod č. 12, s. 206

⁸⁷ Tamtéž

⁸⁸ MARINETTI, F.T., DEAMBRIS, A.: Il manifesto dei fasci di combattimento, 6.6. 1919

⁸⁹ MARINETTI, F. T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 8, in HLOUŠKOVÁ (2018)

1.2.4 Politické reformy

Manifest futuristické politické strany (1915-1918) poprvé předkládá návrh přepracování volebního systému ve smyslu všeobecného volebního práva.⁹⁰ Marinetti předložil modernizační návrh italského volebního systému, který by v tomto ohledu zrovnoprávnil muže a ženy.⁹¹ Požadavek na politickou rovnost převzal Marinetti od socialistů, kteří byli v Evropě již od konce 19. století předními obhájiteli této myšlenky.⁹² Marinettiho reforma volebního systému požaduje radikální snížení věkové hranice plnoprávného voliče na 12 let⁹³ což je vzhledem k orientaci na mládí z hlediska futurismu zcela logickým krokem, byť z hlediska realismu se jedná o požadavek příliš radikální.

Manifest fašismu (1919) předložil mnohé reformní návrhy totožné s politickým futurismem. Autoři trvali na stejném volebním systému na základě všeobecného volebního práva.⁹⁴ V *Manifestu fašismu* se opět odráží futuristický obdiv k mládí, a to v minimální věkové hranici voličům kterou ustanovil na více realistických 18 let a oproti dřívějším manifestům i věk kandidátů na politické posty na 25 let.

1.2.3.1 Technokratická forma vlády

Futurismus byl charakterizován značným obdivem k technice, moderním strojům a všemu co s nimi bylo spojené. Technika, jak ještě uvidíme, byla pro futurismus zdrojem inspirace, což se projevuje i v navrhované formě vlády. *Futuristický manifest* (1909) již naznačuje jakou roli bude hrát člověk ovládající stroj. Marinetti zde vyzdvihuje člověka za volantem automobilu jako předmět uměleckého obdivu.⁹⁵ Ústřední role takového člověka se v následujících manifestech dále rozvíjí, a to ve formě navrhovaného systému vlády.

V *Prvním politickém manifestu* (1909) prezentoval Marinetti vizi vlády, kterou si futuristé představovali: „My futuristé chceme národní reprezentaci, která odstraní mumie, osvobodí nás od zbabělého pacifismu, bude připravena překazit jakoukoli léčku a odpovědět na jakoukoli urážku.“⁹⁶ Autor zde představil základ své vize italské vlády, ta měla být v souladu s futuristickými zásadami především schopna dynamicky a odvážně jednat, dále vést boj za

⁹⁰ MARINETTI, F. T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 6, in HLOUŠKOVÁ (2018), s. 204

⁹¹ Ženy získaly v Itálii plné volební právo až v roce 1945. – ELEY, G: *Forging democracy*, 2002, s. 322

⁹² ELEY G.: *Forging democracy*, 2002, s. 22

⁹³ MARINETTI, F. T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 4, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 203

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ MARINETTI, F. T.: Futuristický manifest (1909) bod č. 5, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 70

⁹⁶ MARINETTI, F. T.: První politický manifest (1909) in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 200

futuristickou představu Itálie zbavené všeho „starého“ a to jak v politickém tak válečném konfliktu.

Druhý politický manifest (1911) se kladně vyjadřuje o činech vlády, která se konečně stala futuristickou.⁹⁷ Marinetti zde odkazoval na to, že italská vláda se pustila do války v Libyi, což futuristé vnímali pozitivně. Ideologický základ ideální futuristické vlády byl zformulován v těchto dvou manifestech, nicméně až v následujících dokumentech dostává ideální futuristická vláda konkrétní podobu.

První širší vizi vlády zformované podle futuristických principů předkládá Marinetti v *Manifestu futuristické politické strany* (1915-1918). Na prvním místě se zde objevuje požadavek zrušení senátu, který je podle Marinettiho „plný umírajících politiků“. Senát má být nahrazen „kontrolním orgánem složeným z 20 mladých.“ Marinetti pokračoval ve svém tažení proti všemu „starému“ i ve svém návrhu nové formy vlády odsouzením senátu, tedy instituce, jejíž členové jsou starší lidé, a jejíž původ sahá až do antického Říma. Na místě senátu měl vzniknout orgán diametrálně odlišný a v souladu s futuristickým důrazem na mládí. Rétorika zaměřená proti „starému“ se opakuje v Marinettiho požadavku na změnu složení parlamentu: „Minimum poslanců z řad advokátů (již jsou stále oportunisty) a minimum poslanců z řad profesorů (již jsou stále zpátečníky).“⁹⁸ Fakt, že Marinetti uvedl profesory navíc značí, jakou averzi cítil vůči tradičnímu vzdělání.

Místo těchto měl být v parlamentu přičten přiměřený podíl průmyslníkům, zemědělcům, inženýrům a obchodníkům,⁹⁹ tedy skupinám přesně odpovídajícím futuristickému obdivu k průmyslu a technice. Předně se jedná o inženýry, kteří navrhují stroje, a tedy by byli schopni nabídnout futuristické vládě své nápady, průmyslníci byli dalšími důležitými činiteli, protože řídí továrny, kde se stroje vyrábí a mají tak užitečné organizační schopnosti.

Fakt, že mezi vrstvami reprezentovanými ve futuristické vládě jsou i zemědělci, reflektuje hned několik věcí: Marinetti si byl vědom toho, že většina italského hospodářství patřila právě do oblasti zemědělství a zemědělci tak tvořili značnou část obyvatelstva, jejichž přítomnost ve vládě lze vnímat téměř jako nutnost; zemědělci jsou však do jisté míry i koncovými uživateli některých z technologických inovací, a tak mohli rovněž poskytovat vynálezci zpětnou vazbu. Marinetti však nekončil pouhou obměnou obsazení parlamentu, ale

⁹⁷ MARINETTI, F. T.: Druhý politický manifest (1911) in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 201

⁹⁸ Marinetti, F. T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 4, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 203

⁹⁹ Tamtéž

navrhl i variantu vlády, která měla nastoupit, pokud takto obměněný parlament nebude uspokojivě jednat. Tato nová „technická vláda,“ jak ji Marinetti nazývá, měla být orgánem, jehož členy mělo být 20 „techniků“ volených na základě všeobecného volebního práva.¹⁰⁰ Autor však blíže nespécifikoval, kdo jsou tito technici, a lze tak pouze vytvářet různé dohady. Podle futuristické rétoriky opěvující moderní lidské vynálezy, by bylo možné usoudit, že se jedná právě o různé inovátory a vynálezce. Z praktického hlediska lze však spíše sázet na významné italské průmyslníky, přičemž řada z nich by se do jisté míry počítala i mezi vynálezce a inovátory a z organizačního hlediska by se také jednalo o logickou volbu, jak jsem zmínil dříve.

Technici ve vládních orgánech ovšem nebyli v italském kontextu něčím ojedinělým. Během Velké války vznikl Úřad pro průmyslovou mobilizaci UMI (*Ufficio mobilitazione industriale*) který se staral o technickou stránku italského válečného úsilí (prováděl testy zbraní, přiděloval zdroje, určoval, které firmy jsou důležité pro válečný průmysl aj.) V čele UMI stál Ústřední mobilizační výbor, jehož členy byli vedle průmyslníků a zástupců pracovníků, tedy odborových předáků¹⁰¹, i „techniků.“¹⁰² Vzhledem k tomu, kdy byl *Manifest futuristické politické strany* sepsán, tedy v letech 1915-1918, nelze vyloučit, že UMI, který vznikl v roce 1915 posloužil jako inspirace pro „technickou vládu“ navrženou v *Manifestu futuristické politické strany*. Exekutiva vlády, jak si ji představovali futuristé, měla být inspirována organizací průmyslových závodů, což by podle nich značně zjednodušilo její organizaci.¹⁰³ Marinetti zde velice jasně projevil typicky futuristickou inspiraci průmyslem. Marinetti se domníval, že průmysl, který prokázal svou schopnost organizace vytvořením nových moderních vynálezů, je ideálním vzorem i pro řízení celého státu.

Manifest fašismu do určité míry stavěl na futuristickém konceptu technokratické vlády. Vláda navrhovaná rodícím se fašismem se poněkud odlišovala. Autoři požadují vytvoření Národní rady, jejíž členové měli být odborníci z nejrůznějších odvětví, která byla podle autorů podstatná (práce, doprava, komunikace). Není zmíněno, jakým způsobem budou členové tohoto orgánu voleni.¹⁰⁴ V tomto požadavku se v podstatě jedná o pozměněnou podobu futuristické vize italské vlády, která by nastoupila, pokud by současná nebyla dostatečně flexibilní.

¹⁰⁰ Marinetti, F. T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 4, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 203

¹⁰¹ ELEY, G.: *Forging Democracy*, 2002, s. 134

¹⁰² GALLASI, Francesco L.: Italy at War 1915-1918 in. BROADBERRY, S., HARRISON, M: *The Economics of World War I*, Cambridge (Cambridge University Press) 2005

¹⁰³ MARINETTI, F. T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č. 10, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 206

¹⁰⁴ MARINETTI, F.T., DEAMBRIS A.: Il manifesto dei fasci di combattimento in Il Popolo d'Italia, 6.6. 1919

Jmenování odborníci se nápadně odlišovali od techniků, o kterých hovořil Marinetti v dřívějších manifestech. Jedná se o odborníky z konkrétních odvětví, která jsou v období poválečné obnovy zásadní. V Manifestu není explicitně řečeno, jakou funkci bude Národní rada mít, nicméně je jí přisouzena legislativní pravomoc a její členové mají vytvořit generální komisi (Commissario Generale), která má mít ministerskou moc. Vzhledem k pravomocem a roli, která je Národní radě v tomto manifestu přisuzována je jasné, že se nejednalo o novou formu italské vlády, jak požaduje futurismus. Skladba tohoto orgánu velmi připomínala futuristickou „technickou vládu“. Fašismus se projevil jako mírnější a více pragmatický, jak poukazuje již fakt, že Národní rada měla být pouze další orgán (byť se značnými pravomocemi) a nikoli nová forma vlády. Spojuje jak myšlenku futurismu, podle kterého by vláda měla být schopná řídit italský (technologický) pokrok, tak snahu reformovat společnost.

2. Nástroje palingeneze

V předchozí části jsem představil vizi reformy společnosti podle futuristicko-fašistického diskurzu a směry, které tuto reformu inspirovaly (socialismus, anarchismus a nacionalismus). V druhé části se zaměřím na nástroje, jejichž prostřednictvím se tato změna měla realizovat. V tomto ohledu lze identifikovat dva hlavní nástroje futuristické i fašistické reformy: techniku a válku, přičemž oba jsou produkty zkoumané doby a v klíčovém bodě období se propojí a vytvoří tak, jak se Marinetti domníval, ideální prostředí pro uchopení moci futuristy či jinými subjekty.

2.1 Technofilie

Itálie, Marinettiho vlast, prošla na začátku 20. století značnou hospodářskou proměnou. Zatímco ještě na konci 19. století se jednalo o zemi převážně agrární, tak v této době už se rychle transformovala na zemi průmyslově-agrární. Průmysl, který tvořil ještě v roce 1900 20,2 % soukromého hrubého produktu, se za 8 let vyzdvihl na 26,1 %.¹⁰⁵ Tento růst v oblasti průmyslu se však týkal především severní části země a většina soukromého HDP stále náležela zemědělství.

Během první dekády 20. století rovněž došlo ke zlepšení životních podmínek v Itálii. 29. července 1906 ministr financí Luzzati přednesl v parlamentu dlouhou zprávu, kde navrhl snížení úrokové míry. Finanční zatížení, které zemi tížilo od jejího sjednocení, bylo pryč a Itálie si uvědomovala nadcházející prosperitu svého hospodářství. Podnikatelská buržoazie těžila z příznivé hospodářské konjunktury, kvalifikovanější dělníci dosáhli zvýšení mzdy a zkrácení pracovní doby o jeden den a státní úředníci se těšili ze zvýšených platů. Nebyl to sice úplný blahobyt, ale pro mnoho Italů to znamenalo měšťácky přiměřený standard, v němž bylo místo i pro zábavu.¹⁰⁶ Lidé se toužili bavit a vidět něco nového a převratného, což Marinettiho futurismus nabízel. Už v prvním bodě manifestu píše: „Chceme opěvovat lásku k nebezpečí, energii a nezměrnou odvahu.“ Tato měšťánská „Italietta“ však zdaleka nevyhovovala všem. Někteří lidé, včetně přesvědčených futuristů, vnímali tento přiměřený standard jako něco ubohého a přízemního a vzbuzovala v nich pocity rozmrzelosti a nespokojenosti. Odpor vůči systému ustanovenému premiérem Giolittim, který byl založen především na omezení italského imperialismu a soustředění se na vnitřní záležitosti státu, přicházel od roku 1908 z politické levice, a to především prostřednictvím stávek v zemědělství a průmyslu (zejména pod

¹⁰⁵ PROCACCI, G.: *Dějiny Itálie*, 1997, s. 308.

¹⁰⁶ Tamtéž

taktovkou syndikalistů), neboť i přes zdánlivou hospodářskou konjunkturu bylo italské obyvatelstvo tvořeno z velké části chudými rolníky.

2.1.1 Kult stroje

Vztah futurismu k technologiím prošel během zkoumaného období značnou změnou. V počátcích futurismu byl stroj vnímán nejen jako pouhý nástroj reformy společnosti, ale jako zdroj inspirace pro fungování moderní společnosti.¹⁰⁷ Dříve jsem ukázal, že vliv technologií se projevil ve futuristickém konceptu vlády a futuristické politice ohledně průmyslu a tím pádem i dělnické třídy. Marinetti ve své integraci stroje zašel ještě dále. Ve futuristickém diskurzu se objevuje teze, podle které má na konci futuristické změny společnosti vzniknout nový člověk, který bude dokonale spojen se strojem.¹⁰⁸ Tato myšlenka se objevuje i ve *Futuristickém manifestu* (1909): „Chceme opěvovat člověka za volantem, jehož ideální osa protíná Zemi na její oběžné dráze.“¹⁰⁹ Futuristický nový člověk se zde sice projevuje, ale pouze v zárodku, i když není náhodou, že futuristický člověk je umístěn právě za volant automobilu.

Stroj byl pro futuristy i zdrojem inspirace pro uměleckou tvorbu. Zkušenost se strojem v nich, zejména v Marinettim, vzbuzovala uměleckou epifanii, jak Marinetti vzletně vystihl slovy: „Poslouchejme motory a napodobme jejich řeč!“¹¹⁰ Stroj se stal inspirací pro umělecký futurismus, který se od něj však po traumatu z mechanizovaného charakteru první světové války odklonil, k čemuž přispěl i odchod či smrt některých předních představitelů futuristického uměleckého hnutí.

2.1.2 Automobilismus

V důsledku rozmachu automobilismu se některá velká italská města stala výraznými industriálními centry. Na severu země posílil Milán, coby tehdejší centrum monarchie. Značné prestiže se dostane i bývalému hlavnímu městu Turínu a jeho automobilkám Fiat. Ostatně už v předmluvě k *Futuristickém manifestu* (1909)¹¹¹ líčí opojení z rychlé jízdy svým černým vozem Isotta Fraschini a následnou havárii. Popisuje jej jako žraloka uvízlého na mělčině, jeho karosérii a polstrování jako šupiny a vyjadřuje obdiv k tomu, že se podařilo jeho žraloka vzkřísit a on se znovu pohyboval po svých silných ploutvích. Marinetti tuto zkušenost popisuje jako

¹⁰⁷ BERGHAUS, G: Futurism and the Technological Imagination Poised between Machine Cult and Machine Angst in. BERGHAUS, G. ed.: *Futurism and the Technological Imagination*, New York (Rodopi) 2009, s. 22

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 26

¹⁰⁹ MARINETTI, F. T.: Futuristický manifest (1909) bod č. 5, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 70

¹¹⁰ MARINETTI, F. T.: Osvobozená slova, překlad Macák, J., Praha (Petr a Tvrď) 1922, s. 18

¹¹¹ MARINETTI, F. T.: Futuristický manifest (1909) in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 66

moment prozření, kdy se mu dostalo inspirace k založení futuristického hnutí. V roce 1907, tedy dva roky před vydáním *Futuristického manifestu* bylo v Itálii registrováno pouze 6 080 automobilů (pro srovnání ve Francii to bylo 40 000).¹¹² Jednalo se tedy o luxus dostupný pouze pro úzkou skupinu zámožných lidí, mezi které patřil i Marinetti.

Fascinace automobilem coby symbolem moderní doby se projevuje i v samotném textu *Futuristického manifestu*: „(...) Závodní automobil ozdobený velkými rourami podobnými hadům s výbušným dechem... řvoucí automobil, jenž se jakoby řítí za kulometné palby, je krásnější než Níké Samothrácká.“¹¹³ Na tomto úseku je také viditelný Marinettiho osobitý styl libující si v přirovnáních a metaforách, který ostatně užil už v předmluvě k manifestu při popisu svého vozu coby žraloka. Vyzdvižení automobilu nad Níké Samothráckou, helenistickou sochu vystavenou ve francouzském Louvru (kde ji Marinetti při svých studiích v Paříži poznal), ukazuje, jak moc si futurismus tohoto vynálezu cenil. Automobil se však v dalších futuristických manifestech neobjevuje. Marinetti se pravděpodobně rozhodl od užívání tohoto tolik opěvovaného produktu moderního průmyslu opustit, protože se zároveň jednalo o určitý symbol luxusu a tím pádem zámožných politických vrstev, což politickému futurismu, který se snažil apelovat spíše na nižší vrstvy nevyhovovalo. Automobil se však z futuristických manifestů nevytratil. Futuristé i ve svých dalších manifestech trvali na rozvíjení infrastruktury, která byla nejen důležitá pro další rozvoj Itálie, ale i pevnou součástí futuristické vize budoucnosti kde budou dominovat stroje.

2.1.3 Letectví

Automobilismus však nebyl jediným technickým odvětvím, kterému se dostalo na začátku 20. století zvýšené pozornosti. Marinetti obdivoval rovněž letectví. Letadla byla ještě větší novinkou než automobily, ostatně první letadlo, které zkonstruovali bratři Wrightové se objevilo teprve roku 1903. V roce 1909 docházelo k překonávání leteckých rekordů, rekordy co do výšky letu, doletu a rychlosti se mohly z měsíce na měsíc měnit. I pro italské letectví byl rok 1909 velmi významný, neboť 15. dubna tohoto roku vzniklo první letiště a letecká škola v Itálii. Není proto s podivem, že se v posledním bodě *Futuristického manifestu* (1909) Marinetti zmiňuje, byť krátce, i o tomto průkopnickém vynálezu.¹¹⁴

¹¹² BERGHAUS, G.: Futurism and the Technological Imagination Poised between Machine Cult and Machine Angst in. BERGHAUS, G. (ed.): *Futurism and the Technological Imagination*, 2009, s. 26

¹¹³ MARINETTI, F. T.: Futuristický manifest (1909) bod č. 4, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 70–71

¹¹⁴ Tamtéž, bod č. 11, s. 71

Letadlo se však objevuje coby moderní vynález i v dalším Marinettiho textu, kde jej inspiruje k radikální změně umění. „Bylo to v aeroplánu, kde sedě na benzinové nádržce a břicho maje zahříváno hlavou letce, jsem z nenadání pocítil směšnou malichernost starého syntaxu zděděného po Homérovi [...] Hle, co mně řekla vrčící vrtule za letu nad milánskými obrovitými komíny ve výši dvou set metrů!“¹¹⁵ V tomto úseku je viditelné Marinettiho až extatické spirituální nadšení ze zkušenosti s tímto moderním vynálezem, kterou navíc prožil v typické futuristické průmyslové krajině. Tento konkrétní zážitek prezentoval jako inspiraci pro své snahy o vytvoření nového typu poezie, jež by se zcela rozcházel s minulostí, a naopak napodoboval novou realitu, kde vládnu stroje.

Co se týče zkoumaných manifestů, tak letadlo stihl stejný osud jako automobil. Marinetti zkrátka nemohl v těchto dokumentech zdlouhavě psát o moderních vynálezech, které byly pro průměrného italského voliče téměř nedostupné. Letadlo však zůstalo podstatnou součástí futuristické umělecké senzibility a jako propagandistický nástroj posloužilo po uchopení moci i fašistům.

2.1.4 Železnice

Železnice byla tehdy stále velice důležitým moderním prvkem, ba dokonce ukazatelem vyspělosti státu a rychlosti jeho rozvoje. Od jejího sjednocení (1871) do počátku 20 století bylo v Itálii vybudováno přes 16 000 km¹¹⁶ železnic. Itálie však i v tomto ohledu zaostávala za vyspělejšími zeměmi (Francie 38 000 km, Německo 51 000 km).¹¹⁷ I přes tento deficit oproti ostatním evropským mocnostem představovala železnice v Itálii důležitý prostředek mobility.

Už v prvním zkoumaném manifestu Marinetti umělecky popisuje vlak coby součást futuristické krajiny.¹¹⁸ Marinetti vnímal potenciál železnice coby prostředku sociální mobility, který umožňuje každému člověku přesun do města, tedy typicky futuristické krajiny nápadně odlišné od jeho „mrtvého hnízdečka“ na venkově. Každý člověk tak mohl díky železnici zažít hlavní město „naplněné gesty, světly a výkřiky.“ Tyto vlastnosti si měl osvojit nový futuristický člověk.¹¹⁹ Železnice byla rovněž prostředkem ekonomické mobility, tedy přesunu surovin či výrobků, a její další rozvoj by tedy znamenal i významnou podporu italského hospodářství,

¹¹⁵ MARINETTI, F. T.: *Osvobozená slova*, 1922, s. 11

¹¹⁶ BERGHAUS, G.: *Futurism and the Technological Imagination Poised between Machine Cult and Machine Angst* in. BERGHAUS, G (ed.): *Futurism and the Technological Imagination*, 2009, s. 3-4

¹¹⁷ Tamtéž

¹¹⁸ MARINETTI, F. T.: *Futuristický manifest (1909) bod č. 11*, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 71

¹¹⁹ MARINETTI, F. T.: *Osvobozená slova*, 1922, s. 28

zejména na jihu země, kde vzdálenosti mezi jednotlivými trhy byly problémem tamního hospodářství.

Důležitost železnice se projevuje i v *Manifestu fašismu* (1919), kde autoři požadovali urychlenou a úplnou systemizaci železnic a všech dopravců.¹²⁰ Marinetti a DeAmbris se zde vyjadřují k samotné organizaci železniční dopravy, čímž se dále potvrzuje důležitost železnice coby prostředku mobility, v tomto případě nejen sociální ale, vzhledem k tomu že tento manifest vznikl až po první světové válce, i strategické, a to jak z pohledu přesunu surovin, tak vojsk.

2.2 „Jediná hygiena světa“

Podle Ernsta Nolteho vzešla Itálie z první světové války jako suverénně vítězná mocnost. Její hlavní nepřítel, rakousko-uherská monarchie, byl zcela zničen a rozpadl se, a lze proto mluvit o naprostém vítězství.¹²¹ Jedním z hlavních důvodů, proč došlo k tomuto stavu bylo národnostní rozmanitost nyní již bývalého mocnářství, které se právě kvůli němu nemohl udržet v politickém klimatu jemuž dominoval Wilsonův program podporující národní sebeurčení. Itálie se po první světové válce potýkala s podobným problémem.

První světová válka znamenala důležitý mezník pro vývoj italské společnosti. Postavení Itálie bylo v tomto kontextu do značné míry specifické, neboť nevstoupila do války v roce 1914 jako ostatní evropské mocnosti ale až v roce 1915. V italské společnosti však existovalo několik skupin či osobností podporujících vstup Itálie do války, kteří jsou označováni jako intervencionisté.¹²² Nejprve zde byli nacionalisté jako Papini nebo Soffici, jejichž palingenetický program byl podobný tomu futuristickému (více viz Kapitola 1.2.1). Druhým proudem byli neo-syndikalisté, mezi jejichž hlavní ideology patřili Lanzillo, Alceste De Ambris, Rossoni, Corridoni a Panuzio, již vzešli z levice, ale výrazně nacionalističtí.¹²³ Třetím proudem, nebo spíše osobností, byl Gabrielle D'Annunzio¹²⁴ – básník, jehož dílo a ideologie se velmi podobala nacionalistům, a který v mnohém těžil z filozofie Friedricha Nietzscheho. Poslední osobností, která se přihlásila k intervencionistickým myšlenkám byl socialistický novinář Benito Mussolini známý svými příspěvky do periodika *Avanti!* Italští socialisté hlásali protiválečnou rétoriku, od níž se Mussolini v roce 1915 distancoval, a naopak vystoupil

¹²⁰ MARINETTI, F.T., DEAMBRIS, A.: Il manifesto dei fasci di combattimento, 6.6. 1919

¹²¹ NOLTE, Ernst: *Fašismus ve své epoše*, Praha (Argo), 1998, s. 244-245

¹²² Italští socialisté oproti tomu válku od jejího vypuknutí odsuzovali – ELEY, G: *Forging democracy*, 2002, s. 125

¹²³ GRIFFIN, R: *The Nature of Fascism*, 1993, s. 58

¹²⁴ D'Annunzio se v 52 letech nechal zapsat jako dobrovolník na frontu, což nepochybně, společně s jeho akcemi za války po ní, inspirovalo jak Marinettiho tak budoucí fašistické hnutí.

prováleně. Mussolini se nakonec přidal k nacionalisticky naladěným neo-syndikalistům, a to společně se skupinou svých vlastních přívrženců. Společné pro obě uvedené osobnosti jsou jejich projevy během „zářivých“ květnových dnů následujících vstup Itálie do války (23.5. 1915), kdy do ulic italských měst vyšli podporovatelé vstupu Itálie do války, ke kterým promluvili někteří představitelé intervencionistických proudů: D'Annunzio a Mussolini,¹²⁵ který pronesl projev v Miláně, hlavním městě jak nacionalistického neo-syndikalismu, tak futurismu, i budoucího fašistického hnutí. Mezi řečníky tohoto období se však zařadil i Filippo Tommaso Marinetti, což jasně ukazuje, že i futuristé patřili mezi intervencionistické proudy.

Proklamovaná proměna společnosti se měla uskutečnit prostřednictvím války. Podle zakládajícího Manifestu (1909) byla válka jedinou hygienou světa.¹²⁶ Tato teze zcela odpovídala celkově radikálnímu pojetí Marinettiho futurismu, který lze vnímat jak v jeho politické, tak umělecké podobě. Válka má ostatně své místo i v italském sjednocovacím procesu, ať už se jedná o pokus z let 1848 - 49, který byl nakonec zmařen rakouskou armádou pod velením maršála Radeckého, bitvy u Magenty a Solferina z konce 50. let 19. století, tažení Giuseppe Garibaldiho na Sicílii, imperialistické výboje v Africe s cílem získat pro nově vzniklou Itálii kolonie v Etiopii či Libyi. Jak již demonstroval *První politický manifest* (1909), tak Marinetti byl podporovatelem italského imperialismu (viz kapitola 1.2.1), a tudíž vyjadřoval rozhodnou podporu italským koloniálním výbojům v Africe. Takovou podporu však futuristé nevyjadřovali válkám provázejícím sjednocení Itálie, jednalo se zkrátka o minulost, která pro něj byla pouze něco, co v moderní společnosti nemá místo, a je hodné pouze opovržení a likvidace. Marinetti válku vnímal jako „krvavou a nezbytnou kolaudaci národní síly,“ čímž ji spojuje s nacionalistickou rétorikou, která v době vzniku textu získávala ve futuristickém smýšlení silnější postavení, a rovněž ji zde vystihuje jako součást futuristické senzibility.¹²⁷

Není pochyb o tom, že F. T. Marinetti, který ve *Futuristickém manifestu* projevil svou touhu opěvovat hrdinské činy a velebil prostředí nabitě silnou agresivní energií, vnímal první světovou válku jako velmi pozitivní moment. Sám se pro ni zcela nadchl a viděl v ní jedinou možnost očištění od všeho „zla,“ které odsoudil ve futuristickém manifestu. Tvrdil, že mír nemůže být pro vitálního muže ideálem a stejně jako mnoha lidem na začátku války mu byla vlastní idealizovaná představa války coby souboje muže proti muži a představy hrdinství.

¹²⁵ NOLTE, E.: *Fašismus ve své epoše*, 1998, s. 239

¹²⁶ MARINETTI, F.T.: *Futuristický manifest* (1909) bod č. 9, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 71

¹²⁷ MARINETTI, F.T.: *Zrušení syntaxe, Bezdrátová imaginace, Osvobozená slova* (1913) in. *Filippo Tommaso Marinetti a další: Futuristické manifesty*, 2022, s. 111

2.2.1 Válka – motor pokroku

První světová válka přinesla mnoho inovací, a to jak na pozemním bojišti, tak na moři. I přestože italský průmysl byl zaostalý a její armádě se mnohdy nedostávalo moderní výzbroje, tak užívala moderních zbraňových systémů, které pak byly terčem obdivu futuristů posedlých pokrokem a všemi moderními vynálezy. Marinetti také zdůraznil modernost války a postavil ji do opozice vůči klasické literatuře. Básníci jako Baudelaire, Mallarmé, Verlaine, Carducci, Pascoli a dokonce i D'Annunzio zkrátka vůbec nepíší o ostřelování, obrněných vlacích, zákopech, dělostřeleckých soubojích a náložích.¹²⁸ Marinetti tak prezentoval futurismus jako zcela odlišný básnický směr, který na rozdíl od svých předchůdců našel svou múzu ve scénérii moderní války.

Pozdější vstup Itálie do války pomohl Marinettimu obeznámit se s její realitou, a především s použitými zbraňovými systémy. Není pochyb o tom, že Marinetti válku do určité míry idealizoval, což je symptomem futuristického vnímání úlohy války. Itálie navíc měla z hlediska užívání moderních zbraní odlišné postavení, neboť mnohé z nich měla její armáda možnost vyzkoušet již během války v Libyi. Pro Marinettiho byla válka stěžejní událostí a nebyl jediný, kdo v ní viděl možnost zrodu nové Itálie. I když jeho pohled na válku byl unikátní právě v tom, že obdivoval její mechanizovaný charakter a moderní zbraně vnímal jako nástroje, kterými válka osvobodí společnost od všeho „starého“.

2.2.1.1 Kulomet

Marinetti si byl velice dobře vědom inovací na poli válčení, byl přítomen jak u italského dobývání Libye, i když pouze jako pozorovatel a nikoli jako voják. Nejnebezpečnější z nových zbraní pozemní války byl kulomet. Konstrukce veškerých kulometů z období první světové války vycházely z předválečného vynálezu americko-britského konstruktéra Hiram Stevens Maxima z roku 1883, předcházely tak Velkou válku. Itálie měla z hlediska zbrojení moderními zbraněmi určité zpoždění za zbytkem válčících mocností. Její první vlastní model kulometu pocházel z roku 1914, kdy ostatní válčící strany měly zásoby kulometů a hojně se využívaly na západní frontě. Marinetti používal kulomet coby analogie futurismu, který jako tato ničivá zbraň „kosí armádu mrtvých.“¹²⁹ Jinými slovy moderní futurismus byl jakýmsi uměleckým kulometem, který likvidoval vše z minulosti. Motiv kulometu užívaný futurismem je v předválečném umění něčím zcela unikátním, kulomet zkrátka nebyl v této době vnímán jako

¹²⁸ MARINETTI, F. T.: *Guerra, sola igiene del mondo*, Milán (Direzione del movimento futurista) 1915, s. 146

¹²⁹ Tamtéž, s. 140

takticky důležitá zbraň, ani jako symbol modernity. V Evropě vládl určitý „pohrdavý pohled“ na kulomet¹³⁰. Kulometry však používala vojska prakticky všech koloniálních mocností, a to včetně Itálie, která je použila ve válce o území dnešní Libye v boji s Osmanskou říší.¹³¹

Symbolika kulometu se projevila i v textu *Futuristického manifestu* (1909) (bod č. 4): „řvoucí automobil, jenž se jakoby řítí za kulometné palby.“¹³² Kulomet se zde sice objevuje pouze jako poetická figura a nikoli přímo jako nástroj přeměny společnosti, kterým je v tomto případě automobil, ale i toto použití ukazuje že kulomet byl součástí futuristické imaginace ještě před první světovou válkou.

Po první světové válce si kulomet našel cestu i do fašistické imaginace. V roce 1922 se objevuje v textu Giovinezzy, hymny Fašistické strany (PNF): „cupo vento di mitraglia,“¹³³ což lze volně přeložit jako temný vítr kulometů. Kulomet se zde neobjevil jako symbol modernity, nýbrž jako součást reality zákopové války, která formovala fašistické hnutí.

2.2.1.2 Námořnictvo

Síla bitevních lodí se prokázala už během rusko-japonské války, a i Itálie se proto snažila jako prakticky každá tehdejší mocnost držet nejnovějších trendů v této oblasti a vybudovat nejsilnější možné loďstvo. I vzhledem ke geografické poloze Itálie, která je obklopena ze tří stran mořem bylo budování námořnictva zcela logickým krokem. Na počátku první světové války dominovaly flotilám tzv. dreadnoughty,¹³⁴ největší bitevní lodě té doby vybavené nejsilnějším možným dělostřelectvem, takové se podařilo na počátku války postavit i v Itálii, byť s určitým zpožděním (první italský dreadnought byl postaven až v roce 1912).¹³⁵ Není proto s podivem, že Marinetti přirovnává moderní Itálii právě k této obrovské moderní „bitevní lodi s eskadrou torpédových člunů.“¹³⁶ Je téměř s podivem, že už v roce 1915 Marinetti zmiňuje torpédové čluny, plavidla, která se v námořním boji Itálie s Rakouským námořnictvem ukážou jako mnohem významnější než obrovské a impozantní dreadnoughty. Požadavek ohledně největšího námořnictva se ostatně objevuje i ve Futuristickém politickém programu z roku 1913.¹³⁷

¹³⁰ ELLIS, John: *The social history of the machine gun*, Baltimore (The Johns Hopkins University Press) 1986, s. 79

¹³¹ GOMBÁR E.: *Dějiny Libye*, 2015, s. 83

¹³² MARINETTI, F. T.: Futuristický manifest (1909) bod č. 4, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 70

¹³³ Giovinezza https://youtu.be/KvQRbkl_GpQ

¹³⁴ Typ bitevních lodí nesoucí jméno podle britské HMS Dreadnought, které byla spuštěna na vodu r. 1906

¹³⁵ GRÉGR, René: *Vládcové oceánů, válečné lodě 1900-1945*, Praha (Naše vojsko) 1974, s. 49

¹³⁶ MARINETTI, F.T.: *Guerra*, 1915, s. 154

¹³⁷ MARINETTI, F. T.: Futuristický politický program (1913) in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 201

V *Manifestu futuristické politické strany* (1915–1918) se rovněž objevuje požadavek týkající se námořnictva, kde Marinetti nepsal o válečném námořnictvu, ale o námořnictvu obchodním a modernizaci říční dopravy.¹³⁸ Tento obrat může mít několik důvodů: Marinetti si uvědomoval důležitost námořnictva nejen coby nástroje války, ale rovněž coby důležitou součástí infrastruktury moderního, futuristického státu, který bude po válce vybudován; v tomto ohledu sloužil tento požadavek i jako lákadlo pro voliče, kteří budou chtít na válku a vše s ní spojeno zapomenout a vybudovat moderní stát s vyspělou infrastrukturou.

Pro Marinettiho nebylo námořnictvo pouze důležitým strategickým prostředkem a symbolem síly státu ale i zdrojem inspirace. Už ve *Futuristickém manifestu* popisuje „dobrodružné parolodě slídící po horizontu“¹³⁹ jako hodné obdivu uměleckého futurismu, a tím pádem součást futuristické představy moderní společnosti. Postupem času se umělecký futurismus obrátil i k válečnému námořnictvu. „Moje futuristické smysly přišly poprvé na tuto geometrickou průzračnost na palubě válečné lodi,“ psal Marinetti ve sbírce *Osvobozená slova*, ve které představil svou vizi reformované poezie. Udělalo na něj dojem nejen plavidlo samotné ale, ale i jeho velitel.¹⁴⁰ Válečná loď se stala Marinettiho inspirací pro jednu z představovaných reforem. Válečná loď je coby spojení moderní techniky a války ideálním zdrojem radikálně tvůrčí energie a není proto s podivem, že to bylo právě na její palubě, kde Marinettiho „políbila múza.“ Rovněž zde můžeme vyzorovat Marinettiho obdiv k lidem, kteří ovládají tyto moderní stroje. Velitel plavidla byl prezentován jako ideální futuristický člověk, který suverénně a dynamicky ovládá mocný stroj. Pozoruhodné je však, že Marinetti v původním znění (*Les Mots en liberté futuristes*, 1919) uvedl, že byl přítomen na moderním dreadnoughtu. Marinetti však neuvádí na jaké konkrétní lodi se nacházel, přičemž je zcela možné že se jedná o záměrné vynechání. Italské dreadnoughty totiž nesly jména významných osobností italských dějin, což futurista Marinetti toužící zničit vše spojené s minulostí jistě nevítal.¹⁴¹

2.2.2 Futuristický Intervencionismus

Futurismus nebyl na poli politiky žádným nováčkem, byť se jednalo o nejmladší z intervencionistických směrů. Už ve *Futuristickém manifestu* byl jasně viditelný pozitivní náhled na válku. První světová válka nebyla prvním konfliktem, v jehož prospěch Marinettiho futuristé intervenovali. Již dříve jsem psal o podpoře války v Libyi, které se věnuje celý *Druhý*

¹³⁸ MARINETTI, F. T.: Manifest futuristické politické strany (1915–1918) bod č. 11, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 205

¹³⁹ MARINETTI, F. T. Futuristický manifest (1909) bod č. 11 in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 71

¹⁴⁰ MARINETTI, F. T.: *Osvobozená slova*, Praha 1922, s. 43

¹⁴¹ Dante Alighieri, Giulio Cesare, Leonardo da Vinci, Conte di Cavour, Andrea Doria, Caio duillio

politický manifest (1911). Pro Marinettiho představu nezměrné odvahy a hrdinství plnou agresivního pohybu, nebylo vhodnějšího prostředí nežli války, tedy alespoň její idealizované podoby.

Idealizovaný boj muže proti muži, hrdinské činů a sebeobětování však brzy narazily na realitu zákopové války, ve které se ocitli i italští vojáci v boji s Rakousko-Uherskem. Boje na italské frontě se navíc odehrávaly v nepřístupném hornatém terénu což utrpení špatně vybavených vojáků ještě zhoršovalo. Inspirován figurami jako D'Annunzio a do jisté míry i Mussolini se i Marinetti snažil dostat na frontu, kam se mu skutečně podařilo dostat. Své zážitky z fronty Marinetti umělecky zpracoval do díla nazvaného *L'alcova d'acciaio; romanzo vissuto*, (Milán 1921).

Marinetti se nijak netajil tím, že jeho futurismus jako jediný Velkou válku předvídal. Pevně se držel svého obrazu války coby jediné hygieny světa od veškerého starého, zkostnatělého a neschopného, a naopak věřil, že z války povstane nová generace, která nebude žít minulostí ale svou vlastní národní silou nově posílenou válkou. Válka podle něj byla zákonem života, a tudíž nemůže být zničena, jak by si přáli konzervativní kruhy tvořící italskou parlamentní většinu. Tyto konzervativní okruhy odsuzuje jako zbabělá zvířata, pro která je válka pouze možností vrátit se zpět do minulosti a opěvovat staré hrdiny.

Samotný futurismus Marinetti chápal jako vtělení války do umění, neboť byla agresivní, dynamická a podporovala technologický pokrok, omlazovala italský národ a byla plná hrdinství a odvahy. Toto vše z ní činilo ideální prostředí a studnici motivů děl futuristických autorů. Velká válka byla podle Marinettiho nejkrásnější futuristickou básní, která se doposud objevila, „výstavou dynamických a agresivních obrazů.“¹⁴² Futuristé už před válkou vedli boj proti klasické poezii, a to prostřednictvím děl nesvázaných interpunkcí, syntaxí, která měla čtenáře uchvátit leteckými topografickými náčrtly, bitvami písem a kanonádou onomastických příběhů.¹⁴³

Marinetti toužil po tom, aby se do úsilí za obnovu Itálie prostřednictvím války zapojili společně s vojáky a dělníky i umělci, a to nejen prostřednictvím psaní literatury, ale aby se také zapojili do bojů a byli připraveni vzít si do rukou špinavých od kopání zákopů, nejen pero, ale i veslo, kormidlo, volant či pušku.¹⁴⁴ Obracel se však hlavně k mládeži a obzvláště pak

¹⁴² MARINETTI, F. T.: *Guerra, Milán 1915*, s. 146

¹⁴³ Tamtéž, s. 146

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 143

k italským studentům, kterým adresoval své manifesty na podporu války. Svou intervencionistickou agitaci však Marinetti nesměřoval pouze ke studentům. To je zřejmé z výzvy: „Všichni souhlasně a hromadně proti Rakousku! Naše velká hygienická válka není v rukou Salandry, ale ve vašich!“¹⁴⁵ Zde se Marinetti snažil vzbudit všeobecné nadšení pro válku proti Rakousku-Uhersku, jehož území si Itálie nárokovala, a to i navzdory liberální vládě, kterou zde zastupuje osobnost tehdejšího ministerského předsedy Salandra.

Intervencionistická zkušenost se projevila v *Manifestu futuristické politické strany*, který se dobou svého vzniku (1915-1918) řadil do období první světové války. Marinetti proto požadoval udržení pozemního vojska i námořnictva do úplného zničení Rakouska-Uherska. Rovněž poukazyval na největší slabinu italské armády, kterou byl důstojnický sbor. Podle Marinettiho mělo dojít redukci počtu důstojníků, tak aby více odpovídal počtu obyčejných vojáků. Důstojníci měli rovněž být podrobeni každoročnímu výcviku. Tato reforma podle autora měla zaručit, že vojsko bude schopné rychlé reakce,¹⁴⁶ což je v souladu s futuristickým důrazem na rychlost a dynamičnost.

2.2.3 „Zmrzačené vítězství“

Válka a její následky nebyly příznivé ani pro intervencionistickým proudům, včetně futurismu, ani původně neutralistické elity. Intervencionistická rétorika narazila na katastrofu u Caporetta, kde byla italská armáda naprosto poražena rakouským vojskem a zatlačena zpět. Intervencionistům se však podařilo opět získat určitou prestiž vítězstvím u Vittorio Veneto a konečným vítězstvím mocností Dohody. Původně neutralistické vládě, která mohla těžit z územních zisků, se rovněž nepodařilo vzhledem k příliš ambiciózním požadavkům získat podporu. Vláda byla navíc čím dál více odtržena od poválečné reality krize a společenských problémů vyplývajících z demobilizace armády. Demobilizovaní vojáci se ostatně také účastnili násilného obsazování půdy společně s nespokojenými rolníky. Šlo o obrovskou vlnu protestů, stávek a násilného obsazování půdy. Obyvatelstvo propadlo revolučně naladěnému znechucení, což bylo ideální prostředí pro radikálně palingenetická hnutí, jež slibovala změnu zavedeného pořádku a nastolení nového. K těmto hnutím patřili i mnozí bývalí intervencionisté. Nejvíce však tuto situaci dokázali využít socialisté.

¹⁴⁵ MARINETTI, F. T.: *Guerra, Milán 1915*, s. 150

¹⁴⁶ MARINETTI, F. T.: *Manifest futuristické politické strany (1915-1918)*, bod č. 8, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 204–205

Tato bouře let 1919-1920, označovaná jako *biennio rosso* (rudé dvouletí), umožnila PSI (italské socialistické straně) získat značnou podporu. Ve volbách r. 1919 byli nejsilnější stranou (1 756 344 hlasů).¹⁴⁷ I přesto se jim však nepodařilo získat v Itálii moc a provést revoluci po vzoru Sovětského Ruska.

Ani nacionalistická rétorika nedosáhla svého naplnění. Už v dubnu 1919 opustili italští představitelé (premiér Orlando a ministr zahraniční Sonnino) pařížskou mírovou konferenci s pocitem, že ostatní spojenci nechápu italské, zejména územní, zájmy. Italské územní požadavky proto nebyly v plném rozsahu splněny – území, které na Balkánském poloostrově okupovala italská armáda nebylo k Itálii připojeno. V Itálii rostla nespokojenost obyvatelstva, ovlivněného do značné míry intervencionistickou rétorikou, která se v období války stala oficiální rétorikou státu. Není proto s podivem, že se zrodil mýtus zmrzačeného vítězství. Itálie tedy sice byla vítězem ale obětí, kterou muselo její obyvatelstvo přinést nebyla dostatečně odměněna.

I pro futuristické hnutí byla situace po první světové válce signálem, že nastala chvíle pro futuristickou revoluci. Podle Günthera Berghause Marinetti přešel v tomto období do oblasti politiky, protože pro obnovu uměleckého futurismu nebyla vhodná doba.¹⁴⁸ Marinettiho futurismus však také mohl, stejně jako další revoluční hnutí (socialisté, fašisté) vycítit, že krizové klima v Itálii bylo pro získání větší moci ideální, a proto se rozhodl pro vstup na politickou scénu. Personální složení futuristického hnutí se však v důsledku první světové války značně proměnilo, někteří z jeho čelních představitelů jej opustili (Carrá a Severini) nebo zemřeli (Boccioni), a do hnutí začali vstupovat noví členové, kteří proměnili jeho politickou vizi.¹⁴⁹ Tento „nový“ futurismus sledoval vlivy, které se nyní projevovaly v italské společnosti a v mnohém se z nich poučil. Futuristická rétorika tak přešla násilím doby nástroj politického boje od nespočetných organizací válečných veteránů. Podstatnější je však vliv socialistických myšlenek přicházejících do Itálie po revoluci roku 1917, ty probudily ve futurismu již existující levicové tendence (viz kapitola 1.2.2) a naopak upozadili nacionalistickou rétoriku, jenž je viditelná v předválečných manifestech.

¹⁴⁷ PROCACCI, G: *Dějiny Itálie*, Praha 1997, s. 331

¹⁴⁸ BERGHAUS, G.: *Futurism and politics*, 1996, s. 149

¹⁴⁹ VERSARI, Maria Elena: *Futurist Machine Art, Constructivism and the Modernity of Mechanization*, in. BERGHAUS, G.(ed.): *Futurism and the Technological Imagination*, 2009, s. 150

2.2.4 Demobilizovaní vojáci

Po první světové válce se v italské společnosti objevila nová složka – demobilizovaní vojáci. Do prosince roku 1918 bylo z armády propuštěno 1 400 000 vojáků a v následujících třech měsících dalších 500 000¹⁵⁰. Prostí vojáci se vraceli do stejně bídneho prostředí jako před válkou, a i vyšší třídy (důstojníci) byli po válkou v horší situaci kvůli nestálým platům a rostoucí inflaci.¹⁵¹ Vláda sice vytvořila *Opera Nazionale Combattenti* (Národní institut pro válečné veterány), tato oficiální organizace pro válečné veterány však nebyla příliš účinná.¹⁵² Radikální politické subjekty (jak pravicové, tak levicové) lákaly demobilizované vojáky svými sliby radikální přeměny společnosti a vlády.¹⁵³ Po celé Itálii tak vznikaly asociace bývalých bojovníků, které k sobě lákaly radikální skupiny. Futuristům se podařilo získat pozornost některých *arditi*,¹⁵⁴ ze kterých se následně podařilo sestavit asociaci bojovníků. Tato asociace s názvem *Fasci Politici Futuristi* (FPP) přijala za svůj již mnohokrát zmiňovaný *Manifest futuristické politické strany*, jenž sliboval radikální přeměnu a modernizaci společnosti, založenou v mnohém na socialistických principech, což imponovalo zejména bývalým vojákům levicové orientace.¹⁵⁵

V *Manifestu futuristické politické strany*, který vznikl během první světové války, není problematika válečných vysloužilců explicitně zmíněna. Marinetti jako kdyby vůbec nepočítal s možností vzniku této nové společenské vrstvy po ukončení bojů. Marinetti vyzdvihoval nutnost vítězství ve válce s Rakouskem-Uherskem a následnou stabilizaci přirozených hranic země i moře. Marinetti následně rámcově popisoval svou vizi poválečného vývoje Itálie, vyzýval k obnově, vyčištění a uvolnění, přičemž se opakovala i rétorika podporující italský imperialismus, jež tak navazuje na dřívější manifesty.¹⁵⁶ V tomto manifestu se autor explicitně nevyjadřoval k problematice válečných veteránů, ale proklamovaná vize poválečného vývoje Itálie zajistila po válce futurismu přízeň mnoha vojáku. Nelze však s jistotou určit, zda se jednalo o úmysl autora či zda věřil, že proklamované hodnoty byly pro válečné vysloužilce atraktivní samy o sobě.

¹⁵⁰ BERGHAUS, G.: *Futurism and politics*, 1996, s. 94

¹⁵¹ PROCACCI, G.: *Dějiny Itálie 1997*, s. 330

¹⁵² BERGHAUS, G.: *Futurism and politics*, 1996, s. 94

¹⁵³ Stávající vláda nezvládla integraci bývalých vojáků do poválečné společnosti – BERGHAUS 1996, s. 94

¹⁵⁴ Původně se jednalo o průlomové jednotky, které vznikly po katastrofální porážce u Caporetta – GRIFFIN, R.: *The Nature of Fascism*, 1993, s. 63

¹⁵⁵ BERGHAUS, G.: *Futurism and politics*, 1996, s. 99

¹⁵⁶ MARINETTI, F. T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918) bod č 14, in. HLOUŠKOVÁ (2018), s. 206

Během první světové války se kladný vztah, jenž futuristé měli k *jediné hygieně světa*, projevil i na kladném vztahu k vojákům. Obzvláště vřelý vztah je pojil s tzv. *Arditi* – elitními průbojnými jednotkami. Podle Berghause se v poválečné době pohled *Arditi* a futuristický pohled v mnohém shodovaly: kultu hrdinství, boje a akce, mýtické uctívání násilí coby nové formy politického boje, znechucení existujícím politickým a společenským pořádkem a systémem hodnot založeným na umírněnosti, selském rozumu a tradici,¹⁵⁷ tedy hodnot jejichž původ nalezneme již ve *Futuristickém manifestu* (1909). Futurismus měl tedy vysloužilým vojákům co nabídnout. Mnozí váleční vysloužilci se proto stali členy futuristického hnutí. Vrcholem spojení futuristů a *Arditi* byl *L'Ardito Futurista, manifesto*, který napsal futuristický básník Mario Carli.¹⁵⁸

V *Manifestu fašismu* (1919) je vliv válečných vysloužilců v italské společnosti jasně viditelný. Marinetti a DeAmbris navrhli pro válečné vysloužilce instituci národní milice, kde mohli sloužit.¹⁵⁹ Umožnili jim tak podílet se na budování poválečné italské společnosti, a přitom se držet principů a hierarchie, které znali z války, což uvítali zejména *arditi*, pro které bylo téměř nemožné smířit s civilním životem.¹⁶⁰ Fašistickému hnutí se rovněž dostal do rukou nástroj, který mohlo užít pro prosazování svých myšlenek napříč apeninským poloostrovem a potlačovat jeho nepřátele.

Z hlediska následného vývoje fašistického hnutí byl požadavek týkající se milice poměrně prozíravým krokem, neboť na podzim roku 1920 se v Itálii objevil nový fenomén, tzv. *squadrismo*. Tyto polovojenské jednotky, které tvořili součást sítě organizované vedením fašistického hnutí v Miláně, se proměnily v teroristické proti komunistické skupiny, jejichž masový charakter (během *biennio rosso* počet jejich členů vystoupal na čtvrt milionu) učinil z fašismu mnohem silnější hnutí a určil tak jeho další politické směřování.¹⁶¹ Tento vývoj, který podle Griffina nasměroval fašismus politicky extrémně doprava, neznamenal, alespoň ze začátku, konec spojení s Marinettiho futuristy, jejichž vlastní síť polovojenských jednotek se integrovala do fašistické, ať už to bylo kvůli dřívější spolupráci nebo rostoucímu vlivu fašismu.

¹⁵⁷ BERGHAUS, G.: *Futurism and politics*, 1996, s. 109

¹⁵⁸ DONÁTKOVÁ, Z: *Futurism and the birth of Fascism in. West Bohemian Historical Review*, 1, 2020

¹⁵⁹ MARINETTI, F.T., DEAMBRIS, A.: *Il manifesto dei fasci di combattimento*, 6.6. 1919

¹⁶⁰ BERGHAUS, G.: *Futurism and politics*, 1996, s. 96

¹⁶¹ GRIFFIN, R.: *The Nature of Fascism*, 1993, s. 64-66

2.2.5 Fašistické zavržení války

Fašismus, coby hnutí, které vzniklo po první světové válce, se k armádě musel vyjádřit, nicméně raný fašismus se od futurismu značně lišil. Autoři řešili především ekonomickou stránku poválečné situace. Zbrojní průmysl během války velmi posílil, koncern Fiat například zvýšil svůj kapitál ze 17 milionů (1914) na 200 milionů (1920),¹⁶² což je vzhledem ke zbraním, které tato firma dodávala italské armádě (kulometry, první italské modely tanků atd.) poměrně logický vzestup. Vliv velkých průmyslníků (a finančníků) byl během války i krátce po ní značný, rozdělili si prakticky celé italské hospodářství.¹⁶³ Tuto situaci reflektovali autoři *Manifestu fašismu*, kteří požadovali revizi armádních zakázek a konfiskaci značné části (85 %) zisku, který z nich plynul. Veškerý zbrojní průmysl měl navíc přejít do rukou státu.¹⁶⁴ Tento návrh zachovává futuristický přístup k průmyslu, umožňuje snazší provedení požadované revize armádních zakázek a předchází opakování scénáře. Finance získané z navrhovaných konfiskací by rovněž posloužily k pokrytí poválečného dluhu.

Manifest fašismu (1919) na první pohled zcela postrádal nadšení pro válku viditelné ve futuristických manifestech, místo toho má italská politika prosazovat mírové šíření italské kultury po světě.¹⁶⁵ Tento požadavek v sobě spojuje jak odstranění války coby prostředku italské expanze, a zároveň připouští možnost expanze italské kultury do zahraničí. Šíření italské kultury po světě zcela jistě zahrnovalo i futurismus, jehož umělecká varianta by se mohla šířit po celém světě. Tato rétorika se objevuje i u navrhované instituce národní milice, která má mít výlučně obranný účel,¹⁶⁶ což odpovídalo odporu k válce, ovšem není blíže specifikována, jak budou tyto milice vypadat z hlediska výzbroje, výcviku a komu se budou zodpovídat.

¹⁶² PROCACCI, G.: *Dějiny Itálie*, 1997, s. 327

¹⁶³ Tamtéž

¹⁶⁴ MARINETTI, F.T., DEAMBRIS, A.: *Il manifesto dei fasci di combattimento*, 6.6. 1919

¹⁶⁵ Tamtéž

¹⁶⁶ Tamtéž

Závěr

Jak futurismus a fašismus jsou palingenetická hnutí, jejichž cílem je proměna Itálie a její společnosti. Ve zkoumaných dokumentech obou směrů lze vysledovat vliv dvou nejvýznačnějších ideologií 20. století – socialismu a nacionalismu. U futuristických textů lze zaznamenat určitý vývoj. Raná fáze fašismu byla sice rovněž ovlivněna nejdůležitějšími směry své doby, ale oproti futurismu se potýkala se zcela odlišnou realitou, a tudíž její ideologové museli v mnohém modifikovat futuristickou vizi obnovy společnosti. Futurismus ostatně tvořil pouze jednu z integrálních součástí rodícího se fašismu, ale i přesto na něm zanechal nesmazatelnou stopu.

V první části práce jsem představil futurismus coby palingenetické hnutí, jehož cílem byla radikální přeměna nejprve umění a následně celé společnosti. Snažil jsem se ve zkoumaných manifestech vysledovat vývoj futuristických představ nové italské společnosti. Futuristická vize společnosti se ukázala jako komplexní, zasahující do celé řady oblastí. Futurismus se, jako každé palingenetické hnutí, vymezil proti minulosti, v kontextu společenské reformy se to týkalo především navrhovaného odstranění církve, reformy vzdělání a vládního systému. Neočekávaně radikální je důraz, který kladl Marinetti na likvidaci starého ve svém návrhu reformy hospodářství, jejíž součástí byl požadavek na agresivní modernizaci historických italských měst. Další futuristické požadavky ohledně hospodářské reformy v sobě spojují futuristický obdiv k moderním technologiím se specifícností italského prostředí (infrastruktura, redistribuce půdy). Rovněž jsem v této části práce demonstroval vliv socialismu a nacionalismu na Marinettiho návrhy reform, a to jak z praktického, tak rétorického hlediska.

Co se týče vývojových tendencí ve zkoumaných manifestech, tak je viditelné, že mnohé z nich lze v náznaku nalézt už v „zakládajícím“ *Futuristickém manifestu* a v následujících manifestech politického futurismu dostávají konkrétnější podobu – tak je tomu u otázky církve, vzdělání – ale konkrétnější podoby dostávají až ve *Futuristickém politickém programu* a *Manifestu futuristické politické strany*. Podobně tomu je i u futuristického nacionalismu, jehož postupné rozvíjený rozvoj lze pozorovat už v *Prvním* a *Druhém futuristickém politickém manifestu*. Fašismus mnohé návrhy a požadavky Marinettiho dřívějších manifestů buď převzal v úplnosti (např. reforma vlády) nebo upravil pro novou realitu vzniklou po první světové válce, která přinesla italské společnosti nové problémy, jakými byl především válečný dluh a veteráni z první světové války. Tento odlišný přístup byl viditelný ve fašistickém antiklerikalismu, který je možné označit jako finanční. Jeho cílem není typicky futuristická ikonoklastická likvidace,

nýbrž finanční prostředky pro poválečnou obnovu. Otázku vzdělání pak tento Manifest, vzhledem k dobovým poměrům, neřešil vůbec.

V druhé části práce jsem se věnoval prostředkům palingeneze, tedy katalyzátorům futuristické reformy. Nejdůležitějším prvkem, který spojoval futurismus a fašismus byla válka. Futuristé ji už od počátků vnímali jako jeden z nejdůležitějších nástrojů palingeneze – „jedinou hygienu světa“, což bylo v jejich textech značně viditelné, obzvláště na příkladu války v Libyi, kterou Marinetti vnímal jako znak futuristického ducha. Přístup k válce v manifestu fašismu je na první pohled opakem futuristického nadšení. Důvodem této změny bylo trauma způsobené první světovou válkou, která si vybrala daň jak na italském obyvatelstvu, tak hospodářství. Marinetti a DeAmbris tak vedle reformních návrhů přejatých z dřívějších futuristických manifestů předkládají i návrhy řešení problémů, které se objevily po válce. Role první světové války pro vztah futurismu a fašismu byla velmi podstatná, neboť právě v poválečném období došlo ke spojení futuristů, neo-syndikalistů a válečných veteránů, kteří společně vytvořili fašistické hnutí. Druhým spojujícím prvkem futurismu a fašismu je důraz na moderní vynálezy a jejich roli v přeměně společnosti. Marinettiho futurismus již od počátku vnímal stroje coby katalyzátor nového věku, byť se jednalo především o oblast umění (viz Marinettiho momenty epifanie spojené se zkušenostmi se stroji.) Jak se futuristická vize reformy Itálie dále rozvíjela, tak docházelo i k větší integraci moderních vynálezů, zejména v oblasti infrastruktury (budování silnic) a armády (vyzdvihování role námořnictva). *Manifest fašismu* z již uvedených dobových příčin přejal jen návrhy reformy infrastruktury.

Různorodost raného fašismu společně s katastrofální porážkou ve volbách roku 1919 však nakonec způsobila rozkol v raně fašistickém hnutí a futuristé jej opustili. Personální změna, která nastala ve futuristickém hnutí po první světové válce způsobila ideologický rozkol s Mussolinim, který se coby vůdce fašistického hnutí rozhodl pro zcela opačný politický kurz než Marinettiho futuristé, již se politicky zaměřili více doleva, a nakonec politiku opustili úplně a vrátili se ke svým počátkům, tedy k umění.

Ze zkoumaných manifestů bylo patrné že jak fašismus, tak futurismus lze označit jako nacionální socialismus. Obě hnutí převzala od těchto ideologií mnohé. Hnutí však od sebe odlišila míra radikalismu. Futurismus byl mnohem více radikální, téměř nekompromisní ve svém jednání. Obě ideologie navíc sdílely nástroje, prostřednictvím kterých mělo dojít k uskutečnění jimi navrhované změny, byť ranný fašismus přejel zejména násilí, nikoli však válku, kterou proklamoval futurismus. Domnívám se proto, že futurismus a fašismus jsou příbuzné ideologie. Nicméně fašismus nelze vnímat pouze jako další fázi politického futurismu,

neboť jeho zakládající dokument postrádal futuristický zápal a téměř anarchistickou svobodomyslnost. Domnívám se proto, že futurismus byl pro fašismus pouze zdrojem myšlenek a nikoli jeho přímým předchůdcem.

Bibliografie

Primární literatura:

MARINETTI, F. T.: Futuristický manifest (1909) in. HLOUŠKOVÁ, K.: *F.T.M = Futurismus, malý „bedekr“ futuristické avantgardy*, Brno (B&P Publishing) 2018

MARINETTI, F. T.: První politický manifest (1909) in. HLOUŠKOVÁ, K.: *F.T.M = Futurismus, malý „bedekr“ futuristické avantgardy*, Brno (B&P Publishing) 2018

MARINETTI, F. T.: Druhý politický manifest (1911) in. HLOUŠKOVÁ (2018)

MARINETTI, F.T.: Futuristický politický program (1913) in. HLOUŠKOVÁ, K.: *F.T.M = Futurismus, malý „bedekr“ futuristické avantgardy*, Brno (B&P Publishing) 2018

MARINETTI, F. T.: Manifest futuristické politické strany (1915-1918), in. HLOUŠKOVÁ, K.: *F.T.M = Futurismus, malý „bedekr“ futuristické avantgardy*, Brno (B&P Publishing) 2018

MARINETTI, F. T.: *Guerra, sola igiene del mondo*, (Direzione del movimento futurista) 1915

MARINETTI, F.T., DEAMBRIS, A.: Il manifesto dei fasci di combattimento in. *Il Popolo d'Italia*, 6.6. 1919

MARINETTI, F.T.: Zrušení syntaxe, Bezdrátová imaginace, Osvobozená slova (1913) in. *Filippo Tommaso Marinetti a další: Futuristické manifesty*, 2022

MARINETTI, F. T.: *Osvobozená slova*, překlad Macák, J., Praha (Petr a Tvrdý) 1922

Sekundární literatura:

ALAMPI, Matteo Jr: *Underdevelopment in Southern Italy: Traditional Setbacks and Modern Solutions*, Rochester 2007, Master's Thesis, St. John Fisher College, International Studies, Advisor: John, Roche

BARAŇSKI, Z. G., WEST, R. J.: *The Cambridge Companion to Modern Italian Culture*, Cambridge 2001

BERGHAUS, Günther: *Futurism and politics: between anarchist rebellion and fascist reaction, 1909-1944*, Oxford (Berghahn Books) 1996

BERGHAUS, G.: *Futurism and the Technological Imagination Poised between Machine Cult and Machine Angst* in. BERGHAUS, G. (ed.): *Futurism and the Technological Imagination*, 2009

DONÁTKOVÁ, Z: Futurism and the birth of Fascism in. *West Bohemian Historical Review*, 1, 2020

DONÁTKOVÁ, Z: Futurismus a fašismus in. *HISTORICA Revue pro historii a příbuzné vědy*, 2021/2

- ELEY, Geoff: *Forging democracy the history of the Left in Europe, 1850-2000*, New York (Oxford University Press) 2002
- ELLIS, John: *The social history of the machine gun*, Baltimore (The Johns Hopkins University Press) 1986
- GALLASI, Francesco L.: *Italy at War 1915-1918* in. BROADBERRY, S., HARRISON, M: *The Economics of World War I*, Cambridge (Cambridge University Press) 2005
- GRÉGR, René: *Vládcové oceánů, válečné lodě 1900-1945*, Praha (Naše vojsko) 1974
- GRIGULEVIČ, Iosif Romualdovič: *Papežství 20. století*, překlad Vančura J., Svoboda, Praha 1981
- GRIFFIN, Roger: *The Nature of Fascism*, New York (Routledge) 1993
- GRIFFIN, Roger: *Modernismus a fašismus*, překlad Kalivodová, E., Praha (Academia) 2015
- GOMBÁR, Eduard: *Dějiny Libye*, Praha (Lidové noviny) 2015
- NOLTE, Ernst: *Fašismus ve své epoše*, Praha (Argo), 1998
- PROCACCI, Giuliano: *Dějiny Itálie*, překlad: Janderová D., Klípa B. a Vinšová K., Praha (Lidové noviny) 2010
- SARTI, Roland: *Italy: A Reference Guide from the Renaissance to the Present*, Online kniha (Facts on File) 2009
- VERSARI, Maria Elena: *Futurist Machine Art, Constructivism and the Modernity of Mechanization*, in. BERGHAUS, G.(ed.): *Futurism and the Technological Imagination*, 2009
- WOODCOCK, G.: *Anarchism: A History of Libertarian Ideas and Movements*, New York (The World Publishing Company) 1962